

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΠΓΡΑΦΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΑΓΩΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ Σ. Γ. ΑΣΤΕΡΙΑΔΗ, Γ. ΤΣΟΝΤΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δημοσιεύονται 12 έγγραφα-ἐπιστολές. Τά ὑπ' ἀριθ. 1 ἕως 4 προέρχονται ἀπό τό Ἀρχεῖο τοῦ Σωτηρίου Γ. Ἀστεριάδη, τά ὑπ' ἀριθ. 5 ἕως 12 ἀπό τό Ἀρχεῖο τοῦ Γεωργίου Τσόντου (Βάρδα). Αὐτά τά ἔγγραφα-ἐπιστολές ἔχουν γραφεῖ ἀπό 11 Ἰανουαρίου 1876 ἕως τό τέλος τοῦ 1911 ἢ τίς ἀρχές τοῦ 1912, ἔτη κατὰ τά ὁποῖα διεξάγεται ὁ Μακεδονικός Ἀγώνας.

Τά ὑπ' ἀριθ. 1, 2 ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ ὑπουργός Ἐξωτερικῶν ἔχει πλήρη γνώση τοῦ κινδύνου, πού διατρέχει ὁ ἑλληνισμός τῆς Μακεδονίας καί τῆς Θράκης τό 1876-1877 ἀπό τοὺς Σλάβους, γι' αὐτό ἐφιστᾶ τήν προσοχή τῶν προξένων Ἀδριανουπόλεως, Φιλίππουπόλεως καί Θεσσαλονίκης καί συνιστᾶ οἱ Ἕλληνες νά προσεγγίζουν τοὺς Τούρκους γιά νά ἀναχαιτίσουν ἀπό κοινοῦ τόν ἐπερχόμενο κίνδυνο τῆς μόνιμης ἐγκαταστάσεως τῶν Σλάβων.

Τό ὑπ' ἀριθ. 3 ἀναφέρεται στίς οἰκονομικές δυσκολίες, πού ἀντιμετωπίζει τό ἑλληνικό κράτος τό ἔτος 1877, καί τό ὑπ' ἀριθ. 4 βεβαιώνει ὅτι καί τά ἔτη 1910-1911 ἡ ἑλληνική οἰκονομία δέν εἶναι ἀνηθηρή, γι' αὐτό καί οἱ ἀπρόβλεπτες δαπάνες τοῦ προξενείου Θεσσαλονίκης γιά μισθοὺς πρακτόρων κ.τ.λ. δέν εἶναι μεγάλες.

Τό ὑπ' ἀριθ. 5 εἶναι ἡ τελευταία ἐκθεση τοῦ Παύλου Μελά πρὸς τό διοικητικό συμβούλιο τοῦ «Μακεδονικοῦ Κομιτάτου». Σ' αὐτή ἀναφέρει λεπτομερῶς τά γεγονότα κατὰ τήν τελευταία ἐξοδὸ τοῦ στή Μακεδονία, 27 Αὐγούστου 1904 ἕως ὀλίγες ἡμέρες πρὶν τό θάνατό του, καί τά χρηματικά ποσά πού δαπάνησε γιά τήν ἐνδυμασία καί τίς μετακινήσεις τῶν ἀνδρῶν τοῦ σώματός του, γιά τήν προμήθεια ὀπλων, γιά τή βοήθεια πενομένων οἰκογενειῶν ἀγωνιστῶν, τήν ἀμοιβή φυλάκων τῶν χωριῶν κ.ἄ.

Τά ὑπ' ἀριθ. 6, 7, 8 εἶναι ἐπιστολές τοῦ Π. Μελά, τοῦ Ζαχαρία Παπαδά (Φούφα) καί τῆς Ναταλίας Μελά πρὸς τό Γ. Τσόντο. Ἡ ἐπιστολή τῆς Ν. Μελά ἀναφέρει καί τοὺς ἕνδεκα πρῶτους Κρητες, πού ἀρχικά εἶχαν ἐπιλεγεῖ γιά νά σταλοῦν στή Μακεδονία. Οἱ ἱστορικοί, ὅμως, δέ συμφωνοῦν ὡς πρὸς τά πρόσωπα τῶν Κρητῶν, γιατί κάποιοι δέν ἦλθαν καί τελικά ἦλθαν οἱ ἑξῆς δέκα: Εὐθύμιος Καούδης (ἀρχηγός), Γεώργιος Δικῶννυμος-Μακροῆς, Γεώργιος Περάκης ἢ Πέρος, Λαμπρινός Βρανᾶς, Γεώργιος Στρατινάκης, Γεώργιος Σεϊμένης, Εὐστράτιος Μπονάτος, Μανουῖσος Κατουνάτος, Γεώργιος

Ζουρίδης καί Νικόλαος Λυκάκης.

Τό ὑπ' ἀριθ. 9 εἶναι ἓνα πρακτικό, πού ἔγινε τό 1904 μεταξύ τοῦ Γ. Τσό-
ντου καί τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ Λόσνιτσα (Γέρμα), γιά τή συντήρηση φυ-
λάκων τοῦ χωριοῦ καί τήν ἐξυπηρέτηση τῶν ἐλληνικῶν σωματίων, τά ὁποῖα
θά περνοῦσαν ἀπό τή Λόσνιτσα.

Τό ὑπ' ἀριθ. 10 εἶναι τό πρόγραμμα δράσεως τοῦ ὑπό ἴδρυση «Παμμα-
κεδονικοῦ Σύλλογου». Παρά, ὅμως, τήν προσπάθεια, πού ἔγινε τό 1905, νά
ένωθοῦν ὅλοι οἱ πατριωτικοί σύλλογοι τῆς Ἀττικῆς, οἱ ὁποῖοι ἀγωνίζονταν
γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας, ἐνώθησαν μόνον ὁ «Μακεδονικός
Σύλλογος» καί ἡ «Μακεδονική Ἀδελφότης». Τό νέο σωματεῖο ἔλαβε τήν ὀνο-
μασία «Μακεδονικός Σύλλογος “Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος”». Στό τέλος τοῦ
1907 προσχώρησαν ὁ «Σύνδεσμος Μακεδόνων Φοιτητῶν» καί ὁ «Κεντρικός
Μακεδονικός Σύλλογος» καί τότε μόνον οἱ τέσσερις ἐνωμένοι σύλλογοι ἔλα-
βαν τήν ὀνομασία «Παμμακεδονικός Σύλλογος».

Τό ὑπ' ἀριθ. 11 εἶναι ἐγκύκλιος διαταγή τοῦ Ἀνωτάτου Ἐθνικοῦ Κέν-
τρου τῆς «Ἑλληνομακεδονικῆς Ἄμυνας» πρὸς τοὺς ἀρχηγούς σωματίων,
ὄπλαρχηγούς, ἐθνικές ἐπιτροπές Δ. Μακεδονίας καί Ἡπείρου γιά τόν τρόπο
μέ τόν ὁποῖο πρέπει νά λειτουργοῦν γιά νά νικήσουν τό βουλγαρικό κομιτάτο.

Τό ὑπ' ἀριθ. 12 εἶναι ἐντυπη προκήρυξη, ἡ ὁποία καλεῖ τό λαό τῶν
Ἀθηνῶν καί τοῦ Πειραιῶς νά συγκεντρωθεῖ στίς 16 Μαρτίου 1908 στήν πλα-
τεία Βαρβακείου σέ συλλαλητήριο καί νά διαμαρτυρηθεῖ γιά τά δεινοπαθή-
ματα τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας ἀπό τοὺς Βουλγάρους κομιτατζήδες.
Τέτοια συλλαλητήρια γίνονταν συχνά ἀπό τοὺς πατριωτικούς συλλόγους. Τό
συλλαλητήριο, τό ὁποῖο ὀργανώθηκε στίς 15 Αὐγούστου 1903 ἀπό τόν «Κε-
ντρικό Μακεδονικό Σύλλογο», πού εἶχαν ἰδρύσει τό 1902 οἱ καταγόμενοι ἀπό
τήν Ἀρναία Χαλκιδικῆς ἀδελφοί Θεοχάρης καί Μαυρουδῆς Γερογιάννης,
στίς στήλες τοῦ Ὀλυμπίου Διός, γιά νά διαδηλώσουν τήν ἀγανάκτησή τους
γιά τά γεγονότα τῆς ψευδοεπανάστασης τοῦ Ἰλντεν, εἶχε μεγάλη ἀπήχηση
καί στοὺς πρεσβευτές τῶν Μ. Δυνάμεων.

1

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΕΠΙ ΤΩΝ
ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΛΡΙΘΜ.
ΣΥΝΗΜΜΕΝ.

Ἀπόρρητος ἐπιστολή¹ πρὸς τὰς προξενικὰς ἀρχὰς
τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ Φιλίππουπόλει.

Ἐν Ἀθήναις 11 Ἰανουαρίου 1876

Ἡ θέσις τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν τῆς Τουρκίας, ἐν αἷς ὑπάρχουσιν εἰς λόγου ἄξιον ἀριθμὸν Βούλγαροι καὶ οἵτινες ὡς ἐκ τούτου ἀπειλοῦνται ἐκ τῆς πανσλαβιστικῆς ἐπιδρομῆς, τυχαία ὄλως...², ἀπέναντι τῶν ὀθωμανῶν καὶ τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας, τῆς θέσεως εἰς ἣν διατελοῦσιν αἱ ἀμιγεῖς τοῦ βουλγαρικῆς στοιχείου ἑλληνικαὶ χῶραι. Διάφορος ἐπομένως πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ ἐν ἑκατέραις τῶν εἰρημένων χωρῶν συμπεριφορὰ καὶ ἐνέργεια τῶν Ἑλλήνων κατοίκων καὶ τῶν προξενικῶν ἰδίως τῆς Ἑλλάδος ἀρχῶν. Ἐν ταῖς χώραις τῆς δευτέρας κατηγορίας, ἡ σχέσις τῶν Ἑλλήνων ...³ τῆς Υ. Πύλης πρὸς τὴν κρατοῦσαν φυλὴν, δυνατὸν εἶναι νὰ ῥυθμίζηται μᾶλλον ἐλευθέρως καὶ τὰ αἰσθημάτων αὐτῶν ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε περιστάσεων καὶ τῆς πολιτείας τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Ἐν ταῖς χώραις ὁμως τῆς πρώτης κατηγορίας, ἐν αἷς ὁ κύριος καὶ μέγας τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐχθρὸς εἶναι ὁ πανσλαβισμὸς, ἡ καταστολὴ τῶν κατὰ τῆς κρατοῦσης φυλῆς φυσικῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν πρὸς ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν εὐγενῶν ὀρμῶν, ἐπιβάλλεται ἀναγκαίως ὑπ' αὐτῆς τῆς φιλοπατρίας, ἥτις ἀπαιτεῖ ὑπομονὴν ἐν τῷ παρόντι χάριν τῆς προσδοκίας ἐν τῷ μέλλοντι. Εἰς τὸ μέλλον δέ...⁴ ἀφορῶντες, ὀφείλουσιν οἱ Ἑλληνες κάτοικοι τῶν περὶ ὧν πρόκειται χωρῶν, οὐχὶ μόνον ν' ἀνέχωνται τὸ ὀθωμανικὸν στοιχεῖον, ἀλλὰ καὶ νὰ περιποιῶνται αὐτὸ καὶ νὰ συμπράττωσιν ἐν ἀνάγκῃ μετ' αὐτοῦ, ὅπως ἐπωφελῶνται ἀπὸ τῆς ἐπιρροῆς καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ πρὸς βαθμιαίαν αὔξησιν καὶ ἐπίρρωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, τὸ ὅποῖον εἰς μόνας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἀφιέμενον θέλει κατασταθῆ ἄφεικτον τοῦ ἐκατόγχειρος πανσλαβισμοῦ θῦμα. Τὸ κύριον δέ...⁵ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς μερίμνης τῶν Ἑλλήνων κατοίκων καὶ τῶν προξενικῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν τῆς ἐνισχύσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δέον νὰ εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ἥτις ἀνέκαθεν ὑπῆρξεν ἡ τροφὸς αὐτοῦ

1. Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους: Ἀρχεῖο Σωτηρίου Γ. Ἀστεριάδη, Α' Διπλωματικά 1865-1880, Β' Ἀλληλογραφία 1874-1879 καὶ Ἀρχεῖο I.M.X.A., τμήμα Ζ', φάκελος 1.

2. Μία λέξη δυσανάγνωστη.

3. Βλ. παραπάνω σημ. 2.

4. Βλ. παραπάνω σημ. 2.

5. Βλ. παραπάνω σημ. 2.

καὶ σῶτῃρα καὶ ἦτις, καὶ τῶν τραυμάτων αὐτῆς τῇ συνδρομῇ τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας ἀναλαμβάνουσα, θέλει ἐκθρέψῃ τὸν Ἑλληνισμόν καὶ αὐθις εἰς κύριον τῆς αὐτῆς πατροπαράδοτος ἀνηκούσης χώρας.

Τὰς σκέψεις ταύτας ἀνακοινῶ ὑμῖν πρὸς ὁδηγίαν ὑμῶν εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις.

Ἐπὶ τούτοις διατελῶ

Α. Α. Κοντόσταυλος⁶

2

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΕΠΙ ΤΩΝ
ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΑΡΙΘΜ. Απόρρητος
ΣΥΝΗΜΜΕΝ.

Πρὸς τὸν κύριον Κ. Βατικιώτην
Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Ἰανουαρίου 1877

Κύριε Γενικὲ Πρόξενε⁷

Καὶ ἐκ τῆς τελευταίας ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς ὑμῶν, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἐπισήμων ἐκθέσεων τοῦ Προξενείου, παρετήρησα ὅτι ἐξακολουθεῖτε ἐν δευτέρῳ τιθέμενοι λόγῳ τὸ πρῶτιστον καὶ ...⁸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ συμφέρον ὅπερ κεῖται εἰς τὴν κατὰ τοῦ Σλαβισμού ἀντίπραξιν, κυρίως τὴν προσοχὴν ὑμῶν εἰς τὰ ἐκ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας δεινοπαθήματα τῶν χριστιανῶν ἐπιστῶντες. Καὶ ἐννοῶ μὲν ἀποχρώντως τὸ εὐγενές ἐλατήριον τῆς τοιαύτης ψυχικῆς ὑμῶν διαθέσεως εἰς τὸ ὅποῖον ἢ περὶ ὑμῶν κυριεύουσα γενικὴ ἀγανάκτησις πρόσθετον εἰκότως παρέχεται ἰσχύν, ἀλλ' ἐντεῦθεν δὲν δύναμαι νὰ παραβλέψω τὴν ὁποῖαν ἔχω ἀπαίτησιν ὅπως τὰ ὄργανα τοῦ Ὑπουργείου ἀνυψῶνται εἰς τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ ἀπόψεις. Τὸ τουρκικὸν στοιχεῖον εἶναι βεβαίως ἡμῖν μισαρὸν, ἀλλὰ βεβαίως ἐπίσης εἶναι ἡμῖν ἀναγκαῖον ὅπως ἀντιστρατευθῶμεν...⁹ ἀποτελεσματικῶς κατὰ τοῦ τὸ μέλλον ἀπειλοῦντος σλαβικοῦ στοιχείου. Οἱ Τοῦρκοι παρέρχονται καὶ θὰ παρέλθωσι, μ' ὅλας αὐτῶν τὰς πρὸς διατήρησιν ἀπελλιστικὰς ἀποπείρας, ἐνῶ οἱ Σλαῦοι ἐπέρχονται· καὶ θὰ ἐπέλθωσι ἂν κοινὴ καὶ ἀμοιβαία ὑποστήριξις τῶν ἄλλων στοιχείων δὲν κατορ-

6. Ὁ Ἀλέξανδρος Ἀ. Κοντόσταυλος (1835-1904) τὸ 1870 ἔγινε ὑπουργὸς Δικαιοσύνης καὶ τὸ 1875, 1883 καὶ 1893 ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν.

7. Βλ. παραπάνω σημ. 1.

8. Βλ. παραπάνω σημ. 2.

9. Βλ. παραπάνω σημ. 2.

θώσῃ τὴν ἀναχαίτισιν αὐτῶν εἰς τὰς κρίσιμους περιστάσεις ἐν αἷς διατελοῦμεν. Καὶ δὲν τολμῶ μὲν νὰ βεβαιώσω ὅτι καὶ οὕτω πορευόμενοι θὰ ἐπαρκέσωμεν εἰς ἀποσβῆσιν τοῦ κινδύνου, τὸ μέγεθος τοῦ ὁποίου οὐδὲν διαφεύγει τὴν ἐκτίμησίν μου, ἀλλ' ἐννοῶν ὅτι εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἀποσβῆσεως ταύτης κείται τὸ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων συμφερόντων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπαγορευόμενον καθήκον αὐτοῦ, ὀφείλω νὰ περιορισθῶ εἰς τὴν ἀπεξήτησιν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντος τούτου, καθόσον μάλιστα οὐδὲν δεδικαιολογημένως δύναμαι νὰ ἐλπίσω ἐκ τῆς εὐμενείας τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ. Νομίζετε ἄραγε, ὅτι ἂν τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἐκινεῖτο κατὰ τὴν βουλγαρικὴν ἐπαναστατικὴν παρωδιάν ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ Σλαυῖσμοῦ ἀντιπιοιούμεναις ἐπαρχίαις, νομίζετε, λέγω, ὅτι ἡ συμμετοχὴ αὐτοῦ αὕτη ἤθελε συντελέσει τὸ παράπαν πρὸς ἄλλοιον ἐθνολογικὸν χαρακτηρισμὸν τῶν οἰκείων χωρῶν, ἢ, ὅπερ εἰς ταῦτο ἀποβαίνει, ὅτι ἤθελε συντελέσει κατ' ἐλάχιστον εἰς τὴν ἐξασθένησιν τοῦ νῦν ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ, τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ἑλληνικοῦ σώματος. Ἡ συμμετοχὴ ἐκείνη οὐδὲν ἄλλο ἤθελεν ἐπιφέρει ἀποτέλεσμα ἢ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Σλαυῖσμοῦ περὶ τῆς ὀργανώσεως τῶν ἐν λόγῳ χωρῶν εἰς ἀνεξάρτητον διοίκησιν, διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως τῶν λόγων, ἐφ' ὧν σήμερον στηριζομένη ἀποκρούει τὴν πρότασιν ταύτην! Τοιουτοτρόπως δὲ δικαιολογεῖται ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ πολιτεία, ἣν ἀπ' ἀρχῆς ἐτήρησε τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου Ὑπουργεῖον ἐξ ἐνός μὲν ἐπιμεῖναν εἰς τὴν ἀποχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Σλαυῖσμοῦ συμπράξεως καὶ ἐξ ἐτέρου ὑποστηρίζαν τὰς ἀναφορὰς πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ μὴ ἀποκρούσαν οὔτε αὐτὰς τὰς πρὸς τὸν Σουλτάνον κατὰ τῶν βουλγαρικῶν ἀξιώσεων. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ ἀπαραλλάκτως πνεύματος πρέπει νὰ ὀδηγηθῶμεν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν πορείαν ἡμῶν καὶ εἰς ἣν περιπτώσιν ἀκόμη ἤθελε κηρυχθῆ ὁ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ρωσίας πόλεμος μέχρι οὗ αἱ ἐξ αὐτῶν περιπέτεια ἤθελον ἐπιβάλλει ἡμῶν τυχὸν διαγωγὴν ἄλλων, περὶ ἧς ἐγκαίρως θέλετε λάβει τὴν δέουσαν εἶδησιν. Εἴτε ἐπέλθῃ ὁμως, εἴτε δὲν ἐπέλθῃ ὁ πόλεμος, εἶναι λίαν λυσιτελὲς καὶ εἰς τὴν τελευταίαν μάλιστα ὑπόθεσιν μᾶλλον ἐπέιγον νὰ καλλιεργηθῆ μέχρι τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ πρέποντος ἡ μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων προσέγγισις, ὥστε νὰ ἔχωσιν οἱ τελευταῖοι ἀρωγούς καὶ συμπράκτορας τοὺς πρώτους εἰς τὸν περιορισμὸν εἰ μὴ εἰς τὴν ἐκμηδένισιν τῶν μέσων τῆς ἀποδείξεως καὶ ὑποστηρίξεως τῶν ἀξιώσεων τῶν Βουλγάρων. Πρέπει δὲ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἶναι λίαν πιθανὸν νὰ ἐξακολουθήσωσιν ὑπὸ ἄλλην μορφήν, αἱ νῦν διπλωματικαὶ περὶ τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων διαπραγματεύσεις, καθ' ἃς καὶ ἄλλως ἢ σύμπραξις καὶ ὑποστηρίξις τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας δύναται ν' ἀποβῆ λίαν ὠφέλιμος εἰς τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα.

Ἐκτὸς δὲ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, ἀνάγκη εἶναι νὰ περιποιῆσθε καὶ τοὺς ἄλλους αὐτόθι προξένους τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τοῦθ' ὅπερ πρέπει νὰ

πράττωσι, παρ' ἡμῶν ὀδηγούμεναι καὶ αἱ ἄλλαι ἐν Μακεδονία προξενικαὶ ἡμῶν ἀρχαὶ ὥστε νὰ ἔχωμεν αὐτοὺς ὑπερασπιστάς, κατὰ τὸ δυνατόν, τῶν ἡμετέρων συμφερόντων. Μετὰ χαρᾶς δὲ πληροφοροῦμαι ἐκ Κων/πόλεως, ὅτι ὁ κ. Βλουπ, καθ' οὗ ἄλλοτε, τῇ εἰσηγήσει ἡμῶν, εἶχον ἀντιταχθῆ εἰς Λονδῖνον, φαίνεται νῦν κατανοῶν καὶ ὑποστηρίζων τὰ ἔλλην. συμφέροντα κατὰ τῶν ἀντιποιήσεων τῶν Βουλγάρων. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἡ φιλικὴ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς διάθεσις δύναται ν' ἀποβῆ λίαν χρήσιμος εἰς τὰς ἡμετέρας ἐνεργείας.

Ἐν γένει δὲ τὸ σύνθημα τῆς ἡμετέρας ἐνεργείας ὡς καὶ τῶν ἐν τῇ περιφέρειᾳ ἡμῶν προξενικῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλλάδος ἔστω ἡ ἐκ παντός τρόπου διάδοσις καὶ ἐνίσχυσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐπὶ τούτοις διατελῶ μετὰ πάσης ὑπολήψεως

A. A. Κοντόσταυλος

3

MINISTÈRE
DES
AFFAIRES ETRANGÈRES
CABINET DU MINISTRE
Ἰδιαιτέρα

Πρὸς τὸν κύριον
κ. Βατικιώτην
Γενικὸν Πρόξενον τῆς Α.Μ. ἐν Θεσσαλονίκη

Ἐν Ἀθήναις τῇ 19 Ἰανουαρίου. 1877.

Κύριε Γενικὲ Πρόξενε¹⁰

Μετ' εὐχαριστήσεως ἀπαντῶ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ἡμῶν ἐπιστολὴν ἀπὸ χρονολογίαν 30 Δεκεμβρίου παρελθόντος ἔτους.

Εὗρον καθ' ὅλα ὀρθὴν τὴν ἡμετέραν σκέψιν περὶ τῆς ἀποστολῆς πρὸς ἡμᾶς τῶν ἀναφερομένων τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιστολῇ ἐφημερίδων· ἐδόθη δὲ ἡ δέουσα ἐντολὴ τῷ ἀρμοδίῳ ὑπαλλήλῳ ὅπως φροντίξῃ τὴν τακτικὴν πρὸς ἡμᾶς ἀποστολὴν τοιούτων, παρὰ τοῦ Ὑπουργείου ἢ ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ συντάκτου.

Λυποῦμαι σφόδρα μὴ δυνάμενος διὰ τῆς παρουσίας ν' ἀγγείλω ὑμῖν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐτέρας ἡμῶν αἰτήσεως, καίτοι οὔσης δικαίας. Ἡ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς ὑπ' ὄψιν ἔχουσα τὸ κρίσιμον τῶν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν οὐ μόνον οὐδεμίαν παραδέχεται ἐπὶ τῆς παρουσίας αὔξη-

10. Βλ. παραπάνω σημ. 1.

σιν ἐπὶ τῶν δαπανῶν ἀλλὰ πλείονας ἐκ τῶν ἐπίσης ἀναγκαίων περιορίσεν ἀποβλέπουσα εἰς τὸ γενικὸν περὶ οἰκονομίας μέτρον.

Ἐκφράζω ὑμῖν τὰς εὐχαριστίας μου ἐπὶ τῷ ἀόκνῳ ζήλῳ μεθ' οὗ ἐνεργεῖτε συμφώνως πρὸς τὰς ἐμὰς ὁδηγίας, βεβαιῶ ὑμᾶς ὅτι δὲν θέλω ἀμελήσω νὰ λάβω ὑπ' ὄψιν τὰς δικαίας ὑμῶν αἰτήσεις εὐθύς ὡς εὐθετώτεραι παρουσιασθῶσι περιστάσεις.

Δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

A. A. Κοντόσταυλος

4

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ¹¹ ΜΗΝΙΑΙΟΣ ΑΠΡΟΒΛΕΠΤΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ
ΤΟΥ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ.
ΔΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1910-1911.

Κεφ. Α΄. Κέντρον Θεσσαλονίκης.

ΔΙΑΣΑΦΗΣΕΙΣ

	Λίραι ὀθωμ.
Ἄρθρα	
1. Μισθοὶ πρακτόρων	50
2. Ἐγκατάστασις πρακτόρων, ὄπλισμός αὐτῶν, συντήρησις ὀπλισμοῦ	10
3. Ἐνοικιάσεις	5
4. Ὀδοιπορικὰ πρακτόρων, ἐκτάκτων ἀπεσταλμένων, ἀλληλογραφίας κ.τ.λ.	20
5. Ναῦλοι καὶ φυγαδεύσεις	12
6. Συντάξεις καὶ ὑποτροφίαι	20
7. Δημοσιογραφικά	15
8. Δικαστικά, δικηγορικά, ἔξοδα μαρτύρων	30
9. Συντήρησις φυλακισμένων	25
10. Δωροδοκίαι	10
11. Ἑκτακτα βοηθήματα, περίθαλψις ἀσθενῶν, συνδρομαὶ εἰς ἐκκλησίας ὑπαίθρου, Ἀδελφότητας ἐσωτερικοῦ, συστάσεις Συλλόγων ἐν αὐτῷ κ.τ.λ.	50
12. Ἐξοδα ἐκτάκτων γραφείων	12

11. Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους: Ἀρχεῖο Σωτηρίου Γ. Ἀστεριάδη, Δ' Γενικὸ Προξενεῖο Θεσσαλονίκης 1909-1913 καὶ Ἀρχεῖο I.M.X.A., τμήμα Ζ', φάκελος 4.

13. Ἰδίως ἀπρόβλεπτα δι' ἀνάγκας κατὰ πρῶτον παρουσιαζο- μένας	10
	<hr/> 269

Κεφ. Β'. Κέντρα Ἐσωτερικοῦ

ΔΙΑΣΑΦΗΣΕΙΣ

	Λίραι ὀθωμ.
1. Κέντρον Λαγκαδᾶ	8
2. » Χαλκιδικῆς	3
3. » Γενιτσῶν	20
4. » Γουμέντζης ¹² καὶ Πετροβου ¹³	35
5. » Βερροίας	12
6. » Ναούσης	5
7. » Βοδενῶν ¹⁴	12
8. » Καρατζόβας ¹⁵	14
9. » Δοϊράνης καὶ Μονῆς Μπουτκόβου ¹⁶	15
10. » Βαλαντόβου ¹⁷	6
11. » Στρωμνίτης	35
12. » Γευγελῆς	25
13. » Λειβαδίων	25
14. » Βογδάντης	8
	<hr/> 223

Κεφ. Γ'.

Μισθοὶ πρῶν ἀρχηγῶν καὶ ὀπλιτῶν	25
---------------------------------	----

ΣΥΓΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Κεφ. Α'. Κέντρον Θεσσαλονίκης	Λίρ. ὀθ. 269
Κεφ. Β'. Κέντρα Ἐσωτερικοῦ	» » 223
Κεφ. Γ'. Μισθοὶ πρῶν κ.τ.λ.	» » 25
	<hr/> τό ὅλον 517

12. Γουμένισσα.

13. Ἅγιος Πέτρος νομοῦ Κιλκίς.

14. Ἐδεσσα.

15. Ἄλμωπία.

16. Παλαιότερο ὄνομα τοῦ χωριοῦ Κερκίνη τοῦ νομοῦ Σερρών.

17. Ἡ Βλάντοβο (Ἄγρας).

5

Ἡ τελευταία Ἐκθεση¹⁸ τοῦ Παύλου Μελά

Αἱ πολλαὶ περιπέτειαι κατ' ἀρχάς, αἱ πολλαὶ φροντίδες κατόπιν δὲν μοὶ ἐπέτρεψαν μέχρι τοῦδε νὰ ὑποβάλλω ἔκθεσιν τῶν ὑφ' ἡμῶν πεπραγμένων, ἐφ' ᾧ καὶ ζητῶ τὴν συγγνώμην τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου¹⁹.

Ἐν Λαρίσσει μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἀναχωρήσεως, εἶχον συγκεντρώσει 36 ἄνδρας μὲ πλήρη ἰματισμόν, κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησίν των τοὺς ἐπλήρωσα ὁλόκληρον τὸν μισθόν των. Ἐξ αὐτῶν ἕξ, τοὺς ὁποίους προσέλαβον τὰς δύο τελευταίας ἡμέρας, δὲν ἤλθαν.

Διέβην τὴν γραμμὴν τὴν νύκτα τῆς 27ης Αὐγούστου ἕκ τινος παρὰ τὴν Μορὴν Σταγιάδων²⁰ σημείου. Ὅδηγους εἶχον τρεῖς· καὶ διὰ τοὺς τρεῖς λαμπρὰς συστάσεις. Ὁ εἷς ἀσθενήσας τὴν νύκτα τῆς διαβάσεώς μας ἔμεινεν εἰς τὸ Ἑλληνικόν. Ὁ δεῦτερος Θανάσης Βάγιας (ἐκ Σπηλαίου) παραλαβὼν καὶ δύο εἰκοσόφραγκα²¹ καὶ ὄπλισμόν πλήρη μᾶς ἐγκατέλειπεν ὅτε ἐφθάσαμεν περὶ τὸ Σπήλαιον. Ὁ τρίτος, Κατσαμάκος τὸ ὄνομα, οὐδὲν σχεδὸν ἐγνώριζεν.

Ὡστε περιπλανώμεθα τῆδε κακεῖσε ὀδηγούμενοι ὑπὸ ποιμένων οἴτινες καὶ μᾶς ὠμολόγησαν, εἰλικρινῶς φερόμενοι, μόλις μᾶς ἄφηνον ἔδιδον χαμπέρι εἰς τὰς ἀρχάς. Αὐταὶ ὁμως δυσκόλως ἐκινουῦντο ἐναντίον μας συμφῶνως μὲ τὸ τουρκικὸν ἔθιμον τοῦ ραχατιοῦ.

Ἄνευ ὀδηγῶν, ἄνευ γνώσεως τοῦ ἐδάφους περιπλανώμεθα εἰς φοβερὰ δύσβατα ἐδάφη, βαδίζοντες πολλάκις 10 καὶ 11 ὥρας, καὶ ἐν τούτοις μὴ προχωροῦντες πρὸς Βορρᾶν εἰμὴ 10 ἕως 15 χιλιόμετρα μόνον.

Τέλος ὅτε ἐφθάσαμεν παρὰ τὸ Κωστανίκο²² (σχεδὸν παρὰ τὰ Ἑπειρωτικὰ σύνορα) ἐμάθαμεν παρὰ χωρικῶν ὅτι ὁ ἐγκαταλείψας ἡμᾶς ὀδηγὸς Θανάσης Βάγιας (ὁμώνυμος τῷ προδότη τῆς Ἠλείρου) μᾶς ἐπρόδωσεν εἰς Γρεβενὰ ὅτε ὁ στρατὸς τῶν Γρεβενῶν καὶ τῆς Σαμαρίνας κατέλαβε πάντα τὰ πρὸς τὰ Κορέστια χωρία (ΒΔ. τῆς Καστορίας) διαβάσεις καὶ μᾶς ἔστησαν ἐνέδρας.

18. Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους: Ἀρχεῖο Γεωργίου Τσόντου (Βάρδα), Π Μακεδονικὸς Ἀγῶν, 1904 Ἰανουάριος - Δεκέμβριος, καὶ Ἀρχεῖο Ι.Μ.Χ.Α., τμήμα Β' φάκελος 2.

19. Ἡ ἔκθεση αὕτη ἔχει γραφῆ ὀλίγες ἡμέρες πρὶν τὸ θάνατο τοῦ Π. Μελά καὶ ἀπευθύνεται στὸ διοικητικὸν συμβούλιον τοῦ «Μακεδονικοῦ κομιτάτου», πού ἰδρύθηκε στὸ τέλος τοῦ 1903 στὴν Ἀθήνα. Μικρὸ ἀπόσπασμα τῆς ἔκθεσης ἔχει δημοσιευθεῖ στὸ ἔργο τῆς Ν. Μελά, Παῦλος Μελάς, 1992, σ. 297-400.

20. Βρίσκεται πλησίον τοῦ χωριοῦ Ὀστροῦβου τῆς ἐπαρχίας Καλαμπάκας τοῦ νομοῦ Τρικάλων.

21. Ἡ ἀντιγραφή τῶν ἐγγράφων εἶναι πιστή. Ἐγιναν ἐλάχιστες διορθώσεις στὴν ὀρθογραφία καὶ στὴ στίξη, γιὰ νὰ εὐκολύνω τὴν ἀνάγνωσι, πρόσθεσα κάποια ἀπαραίτητα σημεῖα, κόμματα κυρίως, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ μὴν τοποθετήθηκαν ἐκ παραδρομῆς στὰ δακτυλογραφημένα κείμενα πού ὑπάρχουν στὰ Ἀρχεῖα.

22. Ἡ Κωνσταντῖσκο (Αὐγερινός).

Ἄμέσως, λοιπόν, διηυθύνθη πρὸς τὸ χωρίον Ζουπάνι²³, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν εἰσέτι καταληφθῆ, καὶ παραλαβὼν ὄδηγὸν ἥλλαξα διεύθυνσιν τῆς πορείας μου· στραφεὶς πρὸς τὰ ΒΑ διέβην τὸν ποταμὸν Ἀμβραϊκίωνα παρὰ τὸ χωρίον²⁴ πλησίον τῆς Κλεπίστης²⁵ τὴν νύκτα τῆς 7-8 Σεπτεμβρίου.

Τὴν αὐτὴν νύκτα ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον Κωσταράζι, μετὰ πορείαν ἀπὸ τῶν συνόρων ἕνδεκα ἡμερῶν.

Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι ἑλληνικώτατον. Εἰς τὰ περὶχωρα ἀνεπαύθημεν μετὰ τοὺς εἰδικοὺς διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἡ ἀποστολὴ ὀδηγῶν ἐγένετο ἐγκαίρως ἐκ μέρους των καὶ ἔνεκα τούτου ἐμείναμεν εἰς τὰ ἐκεῖ περὶχωρα ἀπρακτοῦντες ἐπὶ τρεῖς ἀκόμη ἡμέρας.

Φόνοι Κομιτατζήδων

Ἄμα τῇ ἀφίξει μου, ἐζήτησα πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ὡς καὶ ἂν εἶχεν ἔλθει εἰδικὸς τις ἐκ Νιαούσης. Καὶ ἐκ ταύτης μὲν οὐδὲν εἶχε ζητηθῆ, τῶν δὲ περὶχωρῶν τῆς Καστορίας ἡ θέσις ἦτο οἰκτρὰ. Ἄμέσως, λοιπόν, χωρὶς νὰ ἀναμείνω ὅλους τοὺς ὀδηγοὺς παραλαβὼν τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν διηυθύνθη εἰς τὸ Λέχοβον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Προκοπάναν²⁶ ὅπου καὶ ἐφονεύθησαν ἀμέσως οἱ διαβόητοι Βούλγαροι ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος. Καὶ οἱ δύο κατεῖχον σπουδαίαν ἐν τῷ Κομιτάτῳ θέσιν. Συγκαλέσας τοὺς χωρικοὺς, ἰδίᾳ τοὺς δημογέροντας, συνέστησα εἰς αὐτοὺς (πρῶην ὀρθοδόξους διὰ τῆς βίας ἀποσκορτίσαντας) διὰ θερμοτάτης ὁμιλίας νὰ ἐπανεέλθουν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν.

Τοὺς ἠρώτησα νὰ μοὶ εἴπουν ἐλευθέρως ἂν ἡ συνείδησίς των εἶναι βουλγαρική καὶ αἱ πεποιθήσεις των σχισματικαί, δηλῶν ὅτι θέλω σεβασθῆ αὐτοὺς, ἀλλὰ ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψω εἰς κανένα νὰ πιέσῃ τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἀποσκίρτησιν.

Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι, ἀλλὰ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου τοῦ ἐκ τοῦ φόνου τῶν συγχωριανῶν των, ἀλλὰ με ἀληθῆ εὐτυχίαν με ἐβεβαίωσαν ὅτι ἡ ψυχὴ των οὐδέποτε ἠσπάσθη οὔτε τὸ σχῆμα οὔτε τὰς βουλγαρικὰς ἀρχὰς καὶ ὅτι προθύμως θὰ ἔκαμναν ὅ,τι τοὺς διατάξω. Τότε τοὺς εἶπον ὅτι ἀπαιτῶ πρῶτον νὰ ὀρκισθῶσιν πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, καὶ δευτέρον νὰ κάμνωσι τοιαύτην ἀναφορὰν εἰς τὸν Καϊμακάμην καὶ εἰς τὸν Μητροπολίτην.

Πρὸς τὸν τελευταῖον δὲ νὰ μεταβῶσιν ἐντὸς δέκα τὸ πολὺ ἡμερῶν καὶ νὰ ζητήσωσιν τὴν ἀποστολὴν ἱερέως καὶ διδασκάλου Ἑλλήνων. Ἐδήλωσα δὲ εἰς αὐτοὺς ὅτι τὸν τυχόν δυστροποῦντα εἰς τ' ἀνωτέρω, μετὰ τὸν ὄρκον ὃν μοὶ

23. Πεντάλοφος.

24. Δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ.

25. Ἡ Κλεπίστι (Πολυκάστανο).

26. Ἡ Προκοπάνα (Περιοκλή).

ἔδωσαν, θέλω θεωρήσει ὡς Βούλγαρον καί ἐπίορκον καί τιμωρήσει ἀναλόγως.

Καί εἰς Στρέμπενον²⁷ διέλυσα ἐπίσης τήν ὑφισταμένην τοῦ κομιτάτου ἐπιτροπῆν (Κομίσιαν) καί ὑπεχρέωσα αὐτούς νά ὑπάγωσι καί προσκυνήσωσι τόν Μητροπολίτην μας.

Εἷς ἐκ τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης εἶχεν υἱόν διδάσκαλον εἰς τό βουλγαρικόν χωρίον τοῦ Ζέλενιτς²⁸. Ἄφ' οὗ ἐκουσίως μοι ᾤμοσεν πίστιν εἰς τήν ὀρθοδοξίαν καί τόν Ἑλληνισμόν, τόν ὑπεχρέωσα νά ἀποσύρη τόν υἱόν του ἐκεῖθεν ἐντός τῆς ἑβδομάδος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τινά ἐγένοντο ἤδη, ἐάν ὁμως δέν γίνωσι μέχρι τῆς λήξεως τῆς ὀρισθείσης προθεσμίας, τότε θά φονευθῶσι τινές τῶν φοβερωτέρων τῆς διαλυθείσης βουλγαρικῆς ἐπιτροπῆς εἰς οὓς συλληφθέντας ἐχάρισα τήν ζωὴν μόνον ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους.

Ὁ φόνος τοῦ Καπετανοπούλου

Εἰς Βελκαμένην²⁹ ἐπέβαλον (καί ἐγένετο) νά ἀποσυρθῶσιν οἱ μόνον ἐπτὰ μαθηταὶ τῆς ἐκεῖ ἰδρυθείσης Ρουμανικῆς Σχολῆς. Ἐκ Βελκαμένης διευθύνθη εἰς Νερετί³⁰. Ἐκεῖ βασίλευε μία σπεῖρα ἐκ τριῶν ἢ τεσσάρων ἀχρειῶν, οἱ ὅποιοι τρομοκρατοῦσιν ὄχι μόνον τό χωρίον τοῦτο ἀλλά καί ὄλα τὰ περίχωρα. Ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη νά ἐξαφανισθῶσι καί αὐτοί. Ἀλλά δυστυχῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἐξερχόμεθα τῆς ἐν τῷ χωρίῳ οἰκίας (ἐν ἣ εἵχομεν διανυκτερεύσει) ὅπως ἐπιτεθῶμεν κατὰ τῶν ἐν τῇ πλατείᾳ μετὰ δέκα ἄλλων ὀπλισμένων Βουλγάρων κομιτῶν³¹, αἴφνης βλέπομεν εἰς τήν εἴσοδον τοῦ χωρίου εἰς ἀπόστασιν διακοσίων μέτρων ἰσχυράν δύναμιν τουρκικοῦ στρατοῦ ἀποτελουμένην ἐξ 100 νιζάμιδων καί 30-40 ἰππέων. Ἐπιθυμῶν νά ἀποφύγω τὰς μετὰ τῶν Τούρκων συγκρούσεις διέταξα τοὺς ἄνδρας μου ν' ἀνέλθωσιν ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ ὑπερκεκμένου τοῦ Νερετίου ἐλπίζων ὅτι θά τό ἐπιτυγχάνωμεν χωρὶς νά μᾶς ἴδωσιν οἱ Τούρκοι.

Ἀλλά δυστυχῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἀνερχόμεθα τήν ἀποκεκαλυμμένην κλιτὴν τοῦ ὄρους, οἱ Τούρκοι ἰδόντες ἡμᾶς ἤρξαντο ζωηρῶς ἐναντίον ἡμῶν πυρά. Ἐκ τῶν πυροβολισμῶν των ἐπληγώθη θανασίμως ὁ ἐκ Βιτωλίων³², μόλις τήν προτεραιάν καταταχθεὶς εἰς τό σῶμα μου, φαρμακοποιὸς Φίλιππος Καπετανόπουλος.

27. Ἀσπρώγεια.

28. Σκληθρο.

29. Δροσοπηγή.

30. Πολυπόταμο.

31. Κομίτης = κομητατζής.

32. Μοναστήρι.

Οὗτος τριακοντούτης μόλις τὴν ἡλικίαν ἦτο κύριος μοχλὸς πάσης πατριωτικῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐνεργείας. Ἦτο μέλος τῆς τοῦ τριμελοῦς διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς «Ἀμύνης» τοῦ ἐδρεύοντος ἐν Μοναστηρίῳ, ὅταν δὲ ἔμαθεν ὁ ἀτυχῆς τὴν ἄφιξιν τοῦ σώματός μας ἦλθεν ἀμέσως εἰς συνάντησίν μας ἐπιμένων παρὰ τὰς προτροπὰς μου νὰ μᾶς ἀκολουθήσῃ. Δυστυχῶς ἡ πληγὴ του ἦτο τόσο σοβαρὰ καὶ τὸ ἔδαφος τόσο ἀκατάλληλον ὅπως τὸν συμπαράλαβωμεν ὥστε δὲν ἠδυνήθημεν ἢ νὰ κρῦψωμεν αὐτὸν εἰς χαράδραν τινὰ ἐλπίζοντες ἀργότερον νὰ τοῦ φέρομεν ἰατρικὴν περίθαλψιν. Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ πολῦτιμος αὐτὸς ἄνθρωπος ἀπέθανεν ἐν βραχυτάτῳ διαστήματι ἐξ ἀκατασθέντου αἱμορραγίας.

Μετὰ τὸ ἀτυχὲς τοῦτο γεγονός, ἐπειδὴ ὁ στρατὸς ἔμενεν ἐν τῷ χωρίῳ, ἀπεσύρθη εἰς Λέχοβον ὅπως ἀναπαύσω τοὺς ἄνδρας μου οἱ ὅποιοι εἶχον σκεδὸν ὑποφέρουσιν ἀπὸ δυνατοὺς πυρετοὺς.

Ἐπὶ 23 ἡμέρας βρέχει καὶ πᾶν ὅ,τι κάμνομεν γίνεται ὑπὸ βροχὴν ῥαγδαίαν. Τὰς περισσοτέρας νύκτας τὰς διερχόμεθα ἐπίσης ὑπὸ βροχὴν ἔξω εἰς τὰ δάση. Ἦμην ὁ μόνος ὁ ὅποιος δὲν εἶχον εἰσεῖτι προσβληθῆ ἐκ πυρετῶν, ἀπὸ τῆς προχθῆς ὁμως καὶ ἐγὼ κατελήφθη ἀπὸ αὐτοὺς.

Ἐν τούτοις τὸ ἠθικὸν ὄλων μας εἶναι λαμπρὸν καὶ εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ἐργασίαν μας μέχρις οὔ ἐπιφέρωμεν ἰσχυρὸν κλονισμόν εἰς τὸ δολοφονικὸν κομιτᾶτον πρὸ τοῦ ἐπερχομένου χειμῶνος.

Ἡ ἐργασία μας δὲν εἶναι εὐκόλος, διότι οἱ Βούλγαροι πραγματικῶς πτοηθέντες προφυλάσσονται καλὰ κρυπτόμενοι. Ὁ καιρὸς δὲν μᾶς εὐνοεῖ.

Οἱ Τοῦρκοι εἰσπράκτορες κατ' αὐτὰς περιφέρονται συνοδευόμενοι ὑπὸ ἰσχυρῶν ἀποσπασμάτων ἀκριβῶς εἰς τὰ χωρία εἰς ἃ προτίθεμαι νὰ ἐνεργήσω, πρὸ πάντων ὁμως μὲ δυσκολεύει ἡ ἔλλειψις ὀργανώσεώς τινὸς ἐσωτερικῆς.

Τὴν τελευταίαν ταύτην ἔλλειψιν καταγίνομαι τώρα σὺν τοῖς ἄλλοις ἐργασίαις νὰ συμπληρώσω ὡς ἐξῆς:

Ἐὰν λάβητε τὸ φύλλον τοῦ Μοναστηρίου τοῦ χάρτου τοῦ Αὐστριακοῦ Γεωγραφικοῦ Ἰνστιτούτου, ἐκ τῶν ἀνωτέρω θὰ ἴδῃτε ὅτι περιορισθὴν ἐργαζόμενος πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς τοῦ ὄρους Βίτσι τοῦ κειμένου πρὸς Βορρᾶν Β.Α. τῆς Καστορίας.

Ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν κλιτύων τοῦ Βίτσι κεῖται ἡ ἑλληνοαλβανικὴ κωμόπολις Νέβεσκα³³. Πρὸς βορρᾶν αὐτῆς καὶ εἰς τὰς κλιτύς τοῦ αὐτοῦ ὄρους κεῖται τὸ ἀλβανικὸν χωρίον Νεγοβάνι³⁴. Πρὸς νότον δὲ τῆς Νεβέσκης καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὀρεινῆς μάξης κεῖται ἕτερον ἀλβανικὸν χωρίον τὸ Λέχοβον, ὅπερ ἐν τῷ εἰρημένῳ χάρτῃ σημειοῦται ὑπὸ τὸ ὄνομα Lahor. Ὡς κέντρα ἐνεργείας

33. Νυμφαῖο.

34. Ἡ Νεγοβάνη (Φλάμπουρο).

τῆς περιφερείας Νερέτι, Νεγοβάν, Ἐξισοῦ³⁵, Ζέλενιτς, Μόκραινα³⁶, Λέχοβον, Νέβεσκα, ἐξέλεξα καὶ ὠρισα τὰ δύο ἄλβανικά χωρία Νεγοβάνι καὶ Λέχοβον. Τοῦτο δὲ διότι πρῶτον καθ' ὃ ἀμιγῆ ἑλληνοαλβανικά εἶναι ἀφοσιωμένα πρὸς ἡμᾶς, δεύτερον δὲ εἰς μὲν τὸ πρῶτον (Νεγοβάνι) εὐρίσκεται παλαιὸς καὶ πεπειραμένος ὄπλαρχηγὸς ὁ Κόλε (Νικόλαος) Πίνας³⁷, εἰς δὲ τὸ δεύτερον (τὸ Λέχοβον) κατοικεῖ καὶ ἔχει ὅπως καὶ ὁ ἀνωτέρω ἄλλως τε μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν περιχώρων τοῦ χωρίου του ὁ Δημοουλιὸς Ζήσης, ὄπλαρχηγὸς καὶ αὐτὸς ἔχων καὶ νῦν ἐτι παρὰ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως τὸ δικαίωμα νὰ διατηρῆ ἕξ (6) ἐνόπλους ἀνδρας πρὸς ἄμυναν τοῦ χωρίου του.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων ἔκρινα ὡς καταλληλότατα τὰ δύο ταῦτα χωρία ὡς κέντρα ἐνεργείας τῶν σωμάτων μας, καὶ διότι περιβάλλονται ὑπὸ ἀπεράντων δασῶν εἰς τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ καταφεύγουν καὶ νὰ κρύπτονται τὰ σώματά μας.

Τῶν δύο τούτων κέντρων ἐνεργείας ὡς διευθύνον κέντρον ὠρισα τὴν Νέβεσκαν. Εἰς τὴν κομόπολιν ταύτην κατοικοῦσιν ἀνεπτυγμένοι φιλοπάτριδες ἐπιστήμονες, ἔμποροι καὶ κτηματῖαι. Ἐξ αὐτῶν κατήρτισα ἐπιτροπὴν πενταμελῆ τὴν ἐξῆς: Τάκης Γκόλνε, πρόεδρος, διδάσκαλος Γεώργιος Σούρλας, γραμματεὺς, Νικόλαος Γιάννης, ταμίας, Δημήτριος Μιχαηλίδης, Ἰωάννης Λιάπης, Ἰωάννης Σακελλαρόπουλος.

Τὸ κέντρον τοῦτο συνεννοούμενον μὲ τὰ ἄλλα κέντρα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἰδρύσει ὁ Ἰων Δραγούμης, καὶ τῶν ὁποίων τὴν διάλυσιν ἀστοχώτατα ἐπεδίωξε πάση θυσίᾳ ὁ ἐν Μοναστηρίῳ Πρόξενος (νῦν ἐνισχύονται διὰ νέων μῆσεων καὶ διοργανοῦνται), θὰ ἐνεργῆ μετ' αὐτῶν τὰς γενικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Βιλαετίου.

Ἐκτὸς τῶν μικρῶν κέντρων, τὰ ὁποῖα ἐπίσης εἶχεν ἰδρύσει ὁ Δραγούμης, ἐκεῖνα περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλῶ, ἐδρεύουσιν ἐν Μοναστηρίῳ, Φλωρίνη, Καστοριά, Σόροβιτς³⁸.

Αὐτὰ τὰ διευθύνοντα κέντρα θὰ φροντίζωσι καὶ περὶ τῆς ἰδρύσεως ἐπιτροπῶν εἰς τὰ τῆς περιφερείας τῶν χωρία. Τοιαύτας ἐπιτροπὰς διώρισα ἤδη καὶ λειτουργοῦσι καλῶς: ἐν Λεχόβῳ, ἐν Στρεμπένῳ, ἐν Νεγοβανίῳ, ἐν Βελκαμένη, καὶ Κάτω Κότορι³⁹. Τὰ χρέη τῶν ἐπιτροπῶν εἰσὶν τρία. Περιθάλλουσι, ἐξασφαλίζουσι καὶ τρέφουσι τὰ ἡμέτερα σώματα. Δεύτερον φροντίζουσι περὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ χωρίου τῶν καὶ τρίτον ἐνεργοῦσι προπαγάνδαν, ἰδικὴν ἐργασίαν ἐν τε τῷ χωρίῳ τῶν καὶ τοῖς περιχώροις ἔνθα πρόσωπα τινὰ τοῦ χωρίου τῶν ἰσχύουσι.

35. Ἡ Ἐξῆ-σοῦ (Ξυνὸ Νερό).

36. Βαρυκό.

37. Ἡ Νικόλαος Πινόπουλος.

38. Ἀμύνταιο.

39. Κάτω Ὑδροῦσα.

Συμπλήρωσις τοῦ Κανονισμοῦ

Κανονισμόν ἐτήρησα τῆς ἀπὸ πέρυσιν ἰδρυθείσης «ἀμύνης», συνεπληρώσας αὐτὸν ὅπου ἦτο ἀνάγκη ἐκ τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τοῦ δολοφονικοῦ κομιτάτου. Τοῦτον θὰ φροντίσῃ τὸ Μοναστήριον νὰ σᾶς στείλῃ εὐθὺς ὡς συμπληρωθῇ καὶ κυρωθῇ ὑπὸ τοῦ ἐν Μοναστηρίῳ Διοικητικοῦ Συμβουλίου.

Εἰς ἕκαστον σπουδαῖον κέντρον διώρισα ἀπὸ ἓνα ἢ δύο ἀγγελιοφόρους ὅπου εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη. Τούτους θὰ πληρῶνῃ τὸ ἐν Ἀθήναις κομιτᾶτον, στέλλον τὰ χρήματα εἰς τὸν ταμίαν τοῦ διευθύνοντος οἰκείου κέντρον. Ὡς μισθοὺς αὐτῶν ὤρισα ἀναλόγως τῆς ἐργασίας των τοὺς ἐξῆς. Ἐν Λεχόβῳ ἓνα εἰκοσόφραγον δι' ἓνα ἀγγελιοφόρον, εἰς τὸν ἐν Νεβέσκη ἐξαιρετικῶς 2.1/2, διότι εἶναι καταλληλότατος, ἀφήνει ἐντελῶς πλέον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ χρυσοχόου καὶ θὰ ἔχῃ πολλὴν ταχυδρομικὴν ἐργασίαν.

Ἐκτὸς τούτων ἐν Νεγοβανίῳ ἐπλήρωσα ἐπίσης 5 εἰκοσόφραγκα ὡς μισθὸν πέντε ὀπλοφόρων, οἱ ὅποιοι περιπολοῦσι κάθε νύκτα περὶ τὸ χωρίον καὶ ὁσάκις καλοῦνται εἰς βοήθειαν ἢ ἐνίσχυσιν τῶν σωμάτων μας θὰ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἔρχονται ἀμέσως, ἢ ὑπηρεσία των αὕτη ἢ ἕκτακτος δύναται νὰ διαρκέσῃ 4 ἡμέρας συνεχῶς. Πέραν τούτου θὰ λαμβάνουσι μικρὰν ἀμοιβὴν ἀπὸ τὸ χωρίον των (τὸ ὅποιον ἔχει ἰδικόν του μικρὸν ταμεῖον) διὰ τὸ ψωμί, ὅπερ παρέχεται τοῦ λοιποῦ δωρεάν εἰς τὰ σώματα, διὰ τὰ καραούλια τοῦ χωρίου, τὰ ὅποια θὰ φυλάττωσι τὰ ἐν αὐτοῖς ἐνδικοιτῶμενα τυχόν σώματα κ.λ.π.

Ἐπίσης ἀπεφάσισα μόνος καὶ ἐλπίζω ὅτι θὰ τὸ ἐγκρίνετε, μηνιαῖον ἐπίδομα 5 λιρῶν διὰ τὸν πρόεδρον τοῦ διευθύνοντος τμήματος Νεβέσκης Τάκη Γκόλνε.

Εἷς πατριώτης

Οὗτος εἶναι νέος 35ης δραστηριότατος, εὐφυέστατος, γενναῖος καὶ πολὺ καλὸς πατριώτης. Ὑπεστήριζε πάντοτε μετὰ ζήλου τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα, ἀλλὰ πρὸ πέρυσιν ἔνεκα πταισματος πρὸς τὴν ἀντίθετον μερίδα (τὰ κομματικὰ δίδουν καὶ παίρνουν ἐν Μακεδονίᾳ) εἰσήγαγε τὸ τέκνον του εἰς τὴν Ρουμανικὴν Σχολήν. Πέρυσιν ὁμως συναισθανθεὶς τὸ σφάλμα του ὄχι μόνον ἀπέσυρε τὸν υἱόν του ἀπὸ τὸ σχολεῖον αὐτό, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ συγγνώμην ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του, τοὺς ἔτεινε πρῶτος αὐτὸς τὴν χεῖρα καὶ ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν των πρὸς καταπολέμησιν Ρουμάνων καὶ Βουλγάρων.

Ἐπειδὴ δὲ ἔχει ἀρκετὴν ἰσχὴν κατώρθωσεν ἐν βραχυτάτῳ διαστήματι νὰ καταστρέψῃ τὴν ρουμανικὴν ἐν Καστορίᾳ προπαγάνδαν περιορίσας ἀπὸ 85 εἰς 21 τοὺς μαθητὰς τῆς Σχολῆς.

Ἡ δρᾶσις τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ εἶναι γνωστὴ εἰς τὸ Προξενεῖον Μοναστηρίου, ἂν ὄχι καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἀφ' οὗ δύνασθε νὰ λάβητε πληροφο-

ρίας.

Ὁ νέος αὐτὸς εἶναι ἀνεπτυγμένος, ὅλοι τὸν σέβονται καὶ τὸν ἀγαποῦν εἰς ὅλα τὰ περίχωρα. Ἄν δὲ ὡς εἶναι ἀποφασισμένοις λάβῃ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὰ ὄπλα κατὰ τὴν ἄνοιξιν, θὰ εἶναι φοβερός κατὰ τῶν (Βουλγάρων) δολοφόνων παράγων, διότι θὰ συμπαρασύρῃ ὄχι μόνον τοὺς ἰδικούς μας ἀλλὰ καὶ πολλοὺς σχισματικούς ἐφ' ὧν καὶ ἐπιρροὴν καὶ τρόπον ἐξασκεῖ.

Τὸν μισθὸν αὐτοῦ ὠρίσα τῇ προτροπῇ τοῦ Μητροπολίτου, ὁ ὁποῖος θερμῶς μᾶς τὸν συνέστησε, καὶ πάντων ὁμοφώνως τῶν προυχόντων τῆς Νεβέσκης. Διότι ὅπως ἀφοσιωθῇ, καὶ τὸ ἐπιθυμεῖ ὁ ἴδιος, ἐντελῶς εἰς τὸ ἔργον, θὰ ὑποχρεωθῇ ἢ νὰ παραμελήσῃ ἢ καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐντελῶς κτῆμα τι, τὸ ὁποῖον ἐνοικίασεν εἰς τὰ περίχωρα.

Ἐπειδὴ δέ, ἂν καὶ ἄλλοτε ἢ οἰκογένειά του ἦτο πλουσιωτάτη, εἶναι τώρα σχεδὸν πτωχή, ἐθεωρήθη παρὰ πάντων τῶν προυχόντων καὶ δίκαιον καὶ ἀναγκαῖον νὰ δοθῇ ἢ ἀποζημιώσεις αὕτη. Νομίζω μάλιστα ὅτι καὶ μεγαλύτερα τις ἀποζημιώσεις ἢ καὶ μικρὸν δῶρον 20-25 λιρῶν, ἐφ' ἅπαξ διδόμενον πρὸς αὐτόν, θὰ τοῦ ἐκίνει ἔτι πλεον τὸν ζῆλον πρὸς τὴν ἐργασίαν του, ἦτις δὲν θὰ εἶναι καὶ μικρά. Διότι ἀνέλαβε ὅλον τὸ τμήμα ἀπὸ Νερέτι, Νεγοβάνι, Ἐξισοῦ, Λεχόβου μέχρι Καστορίας.

Ἐὰν δυνηθῶ ν' ἀνθέξω εἰς τὰς κακουχίας καὶ τὸν ἐλεεινὸν καιρὸν, σκέπτομαι πλὴν τῆς Καστοριάς καὶ Φλωρίνης νὰ μεταβῶ καὶ εἰς Μοναστήριον, ὅπως συνεννοηθῶ καὶ μὲ τοὺς ἐκεῖ, καὶ κατοπιν εἰς Νιάουσαν, Βέρροϊαν, Βοδενᾶ, διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Ἐὰν ὁμως μετέβῃ ἄλλος ἢ πρόκειται νὰ μεταβῇ τότε εἰδοποιήσατέ με ἐγκαίρως.

Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τὰ ἐλάχιστα, τὰ ὁποῖα δυστυχῶς ἠδυνήθημεν νὰ κάμωμεν μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Εὐθύμιον⁴⁰ μανθάνω παρ' ἄλλων ὅτι ἐργάζεται πολὺ καλά. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἀφίξεώς μου ἡμέρας δι' ἐπιστολῆς μου, ἐν ἧ ἔχων ἐσωκλείσει ἔγγραφον τοῦ κ. Καλομενοπούλου (διότι δι' ἄλλον εἶχεν ἀμελήσει τὸ κομιτᾶτον μας νὰ μᾶς ἐφοδιάσῃ) δι' οὗ διετάσσοντο πάντα τὰ σώματα νὰ συνεννοηθῶσι μετ' ἐμοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν γενικὴν ἐνέργειαν, τὸν διέταξα νὰ ἔλθῃ πρὸς συνεννόησιν.

Ἐκτοτε πολλὰ μηνύματα τοῦ ἔστειλα καὶ διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ του κ.τ.λ. ἀλλὰ μέχρις ὥρας, ἐνῶ ἐλάμβανε τὰς ἐπιστολάς μου ἀσφαλῶς, ὄχι μόνον δὲν ἐνεφανίσθη ἀλλ' οὐδὲ κἂν ἀπαντήσεως μὲ ἠξίωσε. Τοῦτο εἶναι λυπηρότατον, διότι ἐματαίωσε μίαν γενικὴν ἐπίθεσιν καὶ ἐμπρησμόν κατὰ τοῦ στραταρχείου τῶν δολοφόνων, τοῦ Ἐξισοῦ δηλαδή, δι' ἣν ἐπίθεσιν ἐχρειά-

40. Ἐννοεῖ τὸν Εὐθύμιον Κασοῦδη, τὸν ἀρχηγὸ τῶν δέκα πρώτων Κρητῶν, πού ἦλθαν στὴ Μακεδονία τὸν Ἰούνιον τοῦ 1903, καὶ παρουσίασε ἀξιόλογη δράση καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ἐνοπλοῦ Μακεδονικοῦ Ἄγωνα. Βλ. καὶ σημ. 59.

ζοντο τοῦλάχιστον ἑκατὸν ἄνδρες.

Ἐὰν ὁ Καούδης ἡγοῦτο μεθ' ἡμῶν, θὰ ἐπαρουσιάζομεν εἰς τοὺς ἐντοπίους δύναμιν 60 περίπου ἀνδρῶν, ἡ ὁποία θὰ ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς καὶ βεβαίως τότε θὰ συνεπλήρωνον αὐτοὶ τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν.

Περὶ τῶν ἄλλων ἐπίσης (τῶν ὑπὸ τοῦ Μοριχόβου) δὲν ἠδυνήθην νὰ μάθω τι σχετικόν. Ἐγραψα πρὸς τὸν διδάσκαλον Παπανεκτάριον, ἀλλ' ἀπάντησιν δὲν ἔλαβον.

Ἐν τούτοις παρὰ τοῦ Προξενείου Μοναστηρίου ἔμαθον ὅτι εἰς Setinia⁴¹ (ἀκριβῶς πρὸς ἀνατολᾶς τῆς Φλωρίνης ἐπὶ τοῦ Μοριχόβου) οἱ δικοὶ μας, ἀγνοῶ ποιοὶ, ἐφόνευσαν 4 καὶ τὰ πτώματά των κατόπιν ἐκρέμασαν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ χωρίου. Ἐπίσης ἄλλοι δικοὶ μας, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπίσημον πηγήν, ἐκδικούμενοι τὸν φόνον τοῦ ἐν Βροδίῳ (ἐπὶ Μοριχόβου) ἱερέως μας καὶ τριῶν ἄλλων ὀρθοδόξων ἐφόνευσαν καὶ αὐτοὶ 4 ἐκ τοῦ κομιτάτου τοῦ χωρίου. Τώρα αὐτοὶ πῶς μισθοδοτοῦνται καὶ πόθεν ἀγνοῶ.

Ἡ στάσις τῶν Βουλγάρων

Ἀπέναντι τῶν ἐνεργειῶν μας αὐτῶν οἱ Βούλγαροι μέχρι σήμερον οὐδὲν ἀπολύτως ἔκαμον τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἰδικήν μου περιοχὴν. Οἱ τοῦ κομιτάτου πρωτεργάται κατελήφθησαν ἀπὸ ἀκατάσχετον πανικόν.

Ἄλλοι, χωρὶς κἂν νὰ τοὺς εἰδοποιήσω, ἐγκατέλειπον τὸ χωρίον των, ἄλλοι μοῦ ἔγραψαν ζητοῦντες συγγνώμην καὶ ὑποσχόμενοι πίστιν, ἄλλοι διὰ τρίτων μοῦ ὑπεσχέθησαν νὰ μὲ ὑπηρετήσωσι περισσότερον ἢ ὅσον ὑπηρετήσαν τὸ κομιτᾶτον.

Εἰς αὐτοὺς ἀπήντησα ὅτι οὔτε τὴν πίστιν των θέλω οὔτε τὰς ὑπηρεσίας των, ἀλλὰ θέλω τὰ κεφάλια των. Τόσον παρεξάλισθησαν ὥστε ἐφυγον οἰκογενειακῶς ἀπὸ τὰ χωρία των καὶ διαμένουσιν ἔκτοτε οἰκογενειακῶς εἰς τὰς πόλεις.

Ὅπως ἐννοήσετε τὸν φόβον, ὅστις τοὺς κατέλαβε, σᾶς ἀναφέρω τὰ ἐξῆς παραδείγματα. Εἰς Κάτω Κότορι (πλησίον τῆς Βελκαμένης) μετέβαινεν εἰς ἀγγελιοφόρος μου μὲ τὴν γυναῖκα του. Ἐπειδὴ αὕτη ἔμεινε πίσω, ὅταν ἐπλησίασαν εἰς τὸ χωρίον, ὁ σύζυγός της ἐστράφη καὶ τῆς ἔκαμε νεῦμα νὰ ἐπιταχύνῃ τὸ βῆμα.

Τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ νεῦμα εἶδεν ὁ ἐπὶ ἀπιδιᾶς σκοπὸς τῶν κομιτατζήδων (ἔχουν νύκτα καὶ ἡμέραν σκοπούς, οἱ ὁποιοὶ τοὺς εἰδοποιοῦσιν ἀμέσως καὶ κρύπτονται, δι' αὐτὸ πολλαὶ ἀπόπειραὶ μας ὅπως τοὺς συλλάβομεν ἀπέτυχον) καὶ πηδήσας ἀμέσως κάτω σπεύδει πρὸς τὴν ἐκκλησίαν (ἦτο Κυριακὴ) καὶ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ κενοῦται αὕτη ἐξ ὀλοκλήρου, μηδὲ τοῦ ἱερέως

41. Ἡ Σέτκα (Σκοπός.)

παραμείναντος ἐν αὐτῇ, ὅτε δὲ ὁ ἄνθρωπός μας εἰσῆλθεν εἰς τὸ χωρίον εὗρε τοὺς κατοίκους κατακλείστους ἐν ταῖς οἰκίαις, οὐδεὶς δὲ ἦνοιξεν αὐτῶ.

Εἰς Κουσκοβένι⁴² εἷς Τοῦρκος χωρικός ἐφώνασε μακρόθεν ἄλλον τοιοῦτον ὀρθόδοξον.

Οἱ Βούλγαροι κομιτατζήδες ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν καὶ ἔκτοτε κοιμῶνται εἰς τὸν κάμπον ἐντὸς χανδάκων τὴν νύκτα.

Ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀετοζίου⁴³ ἐζήτησε νὰ συνεννοηθῇ μαζί μου, τοῦ ἔδωκα τὴν στερεότυπη ἀπάντησιν καὶ ἔκτοτε, ἀφοῦ ἔστειλε τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὸ Ἐξισοῦ, μένει μὲν εἰς Ἀετόζιον ἀλλὰ καθ' ἑκάστην κρύπτεται εἰς ἄλλην οἰκίαν.

Αἱ βουλγαρικαὶ συμμορίαὶ

Οἱ τῆς Πρεκοπάνας, Νεγοβανίου, Ζέλενιτς καὶ λοιποὶ ἐπίσης ἔφυγον. Ἐὰν εἶχον καὶ ἄλλη τινὰ συμμορίαν πλησίον μου, ὅπως ἐμπνεύσω περισσοτέραν πελοίθησιν καὶ θάρρος εἰς τοὺς ἐντοπίους, οὐδεὶς ἤθελε μᾶς διαφύγη. Ἀλλὰ τώρα ἐπειδὴ ἡ μικρὰ δύναμίς μου δὲν τοὺς πείθει ὅτι εἶμαι εἰς θέσιν νὰ τοὺς προστατεύσω ἐναντίον βουλγαρικῶν ἀντεκδικήσεων, ὄχι μόνον δὲν μὲ βοηθοῦσι πάντοτε προθύμως, ἀλλὰ πολλάκις αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, ἀφοῦ μᾶς ὑποδείξωσι τοὺς ἀξίους θανάτου, εἰδοποιοῦσι κατόπιν αὐτοὺς περὶ τῆς τύχης ἧτις τοὺς ἀναμένει.

Τοῦτο μᾶς συνέβη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μὲ τὸν ἠγούμενο Τσιριλόβου⁴⁴, μὲ τὸ Νεγοβάνι καὶ Λέσκοβιτς⁴⁵ κ.λ.π. Ἦδη ὁμως, ἐπειδὴ τοὺς ὀργάνωσα κάποιαν ἄμυναν μὲ μερικὰ ὄπλα τὰ ὅποια εὗρον ἐν τόπῳ καὶ ἐπειδὴ βλέπουσι τὸν κομικὸν φόβον τῶν Βουλγάρων, ἀναλαμβάνουσιν ὀλίγον καθ' ὀλίγον θάρρος οἱ δυστυχεῖς καὶ ἐλπίζω ὅτι κάτι περισσότερο θὰ κάμω εἰς τὸ ἐξῆς.

Εἰς τὴν περιφέρειαν εἰς τὴν ὁποίαν ἐργάζομαι περιφέρονται τέσσερες καὶ μία ἐν Νερετίῳ μονίμως 5 βουλγαρικαὶ συμμορίαὶ συγκείμεναι ἀπὸ 8-15 ἀνδρῶν ἐκάστη. Αὐταὶ διαδίδουσιν ὅτι περιμένουσι νὰ ἐνισχυθῶσι ὅπως μοῦ ἐπιτεθοῦν καὶ μὲ συντρίψουν.

Τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ, διότι πληροφοροῦμαι ἀσφαλῶς ὅτι παρὰ πάσας τὰς προσπάθειάς των δὲν κατώρθωσαν εἰ μὴ αὐτοὺς μόνον νὰ στρατολογήσουν. Μᾶλλον πιθανὴ εἶναι ἡ ἄλλη διάδοσις καθ' ἣν αὐτοὶ τώρα κρύπτονται ὅπως γελασθῶ καὶ πειθόμενος ὅτι δὲν ὑπάρχουσι συμμορίαὶ ἀφήσω ἀπροστάτευτα τὰ χωρία ἅτινα μὲ ἐδέχθησαν καὶ ὑπεστήριξαν ὁπωσδήποτε καὶ τότε ἐπιπέσωσιν οὗτοι καθ' αὐτῶν καὶ νὰ ἐκδικηθῶσι.

42. Ἡ Κουσκοβένι, Κουσκοβέσκι (Πέρασμα).

43. Ἄετός.

44. Ἡ μονὴ Ἁγίου Νικολάου.

45. Λεπτοκαρυὰ Φλώρινας.

Ἡ στάσις τῶν Τούρκων

“Ολοι οἱ Τούρκοι καὶ Τουρκαλβανοὶ κάτοικοι εἰσὶν ἐνθουσιασμένοι μὲ τὴν παρουσίαν μας καὶ πανταχόθεν ἔχω ἐκ μέρους των προτάσεις περὶ εἰλικρινοῦς καὶ ἀφιλοκερδοῦς συνεργασίας.

Χωρὶς ν’ ἀποκρούω τὰς προτάσεις των, εἶμαι πολὺ ἐπιφυλακτικὸς μὲ αὐτούς, ἀναμένων νὰ πεισθῶ καλλίτερον περὶ τῆς εἰλικρινείας των καὶ ἐπίσης ἀναμένω νὰ γνωρίσω καὶ ἐκλέξω ἐλαχίστους καὶ τοὺς καταλληλοτέρους ἐξ αὐτῶν. Ἐκ τῶν ἀρχῶν αἱ μὲν πολιτικαὶ δὲν ἐκφράζονται ὑπὲρ ἡμῶν, αἱ δὲ στρατιωτικαὶ ἢ μᾶλλον οἱ ἐπὶ κεφαλῆς ἀποσπασμάτων ἐκφράζονται μὲ ἐνθουσιασμόν. Τινὲς μάλιστα ἐξ αὐτῶν λέγουσι ὅτι ἐὰν μᾶς συναντήσουν δὲν θὰ μᾶς πειράξωσι. Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ βασισθῶμεν εἰς τὴν καλὴν πίστιν τῶν Τούρκων, ὅταν μάλιστα γνωρίζουσιν ὅτι παντοῦ καὶ τὰ πάντα πληρώνομεν καὶ συμπεραίνουσιν, ἐπομένως, ὅτι εἴμεθα φορτωμένοι ἀπὸ λίρας.

Ἄλλως ὁ Βαλῆς Μοναστηρίου διέταξε τὴν ἀμείλικτον καταδίωξίν μας. Δὲν τὴν εἶδομεν ἀκόμη καὶ πιστεύω ὅτι μὲ ἐπιτηδεῖους καὶ πιστοὺς ὁδηγοὺς καὶ μὲ ὀλίγην εὐκίνησίαν δὲν θὰ τὴν ἰδῶμεν.

Διὰ καλὸ καὶ διὰ κακὸ ἔγραψα εἰς τὸν Καϊμακάμην Φλωρίνης ἐπιστολήν, ἐν ἧ τὸν ἐδήλουν ὅτι σκοπὸς μου μόνον ἦτο ἡ τιμωρία τῶν δολοφόνων Βουλγάρων καὶ ἡ προστασία τῶν ἀδελφῶν μας ἀπὸ τὰς ὁρδὰς αὐτῶν.

“Ὅτι οὐδένα ἄλλον θὰ πειράξω, ὅτι πληρώνω τὰ πάντα, ὅτι σέβομαι Κυβέρνησιν Ὀθωμανικὴν καὶ τὸν στρατὸν πρὸ τοῦ ὁποῖου πάντοτε θὰ παραμερίζω, ἐκτὸς ἂν περικυκλωθῶ ὑπ’ αὐτοῦ, βεβαίως δὲν θὰ παραδοθῶ.

Καθὼς ἐπληροφορήθην ἢ ἐπιστολῇ μου αὕτη ἐξώργισε τὸν κύριον Καϊμακάμην, ἀλλ’ εὐτυχῶς δὲν ἠσθάνθην τ’ ἀποτελέσματα τῆς ὁργῆς του, ἐκτὸς τοῦ ἀτυχήματος τοῦ Νερετίου, τὸ ὁποῖον ὡς πληροφοροῦμαι ἦτο ὅλως τυχαῖον, διότι καὶ κατὰ τύχην διήρχοντο τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ στρατός.

Τὰ οἰκονομικά

Ὡς ἐν ἀρχῇ σὰς ἔγραφον ὑπεχρεώθην νὰ δώσω εἰς πάντας ὀλόκληρον τὸν μισθὸν των, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐν Λαρίσση διαμονῆς μας, ἐκτὸς τούτου τινὲς ἐξ αὐτῶν, οἱ πτωχότεροι ἐξ αὐτῶν ἐστεροῦντο καὶ ἀσπρορροῦχων ἀκόμη. Ὁ ἱματισμὸς τῶν ἀνδρῶν μου ἐστοίχισεν ἀρκετὰ περισσότερα ἀφ’ ὅ,τι προϋπολογίσαμεν. Κατὰ τὴν ἐξαήμερον ἐν Λαρίσση διαμονὴν των ἐλάμβανον πάντες ἀνὰ μίαν δραχμὴν τὴν ἡμέραν.

Σιδηροδρομικά, ταχυδρομικά, τηλεγραφικά καὶ ἀγώγια πρὸς συνεννόησιν μὲ Τρίκαλα, Βόλον, Ἀθήνας καὶ Κοζάνην ἐχρειάσθησαν οὐκ ὀλίγα. Τὰ περισσότερα ὁμῶς ἔξοδα ἐγένοντο μέχρι τῆς 20 Σεπτεμβρίου, ὅποτε πλέον ἔλαβον τὸν δεῦτερον μισθὸν των καὶ ἐκανόνισα οὕτω τὰ πράγματα ὥστε οὐδὲν πλέον ἔξοδον ἔκαμα, οὔτε διὰ τὸν ἱματισμὸν των οὔτε διὰ τὴν τροφήν

των.

Μέχρις ὁμως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὄλα ἀνεξαίρετως τὰ ἔξοδα, ἀπό καπνὸν μέχρι τῶν τσουραπιῶν καὶ τῶν πετωμάτων, ἐβάρυνον τὴν Ἐταιρίαν. Καὶ ναὶ μὲν εἶναι τὸ οὕτω ἐξοδευθὲν ποσὸν ἀρκετὰ μέγα, ἀλλὰ πάλιν ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀρνηθῆ τις εἰς τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς τὸν μικρὸν μισθὸν των, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ μεταβαίνοντες πρὸς τοιοῦτον ἱερὸν σκοπὸν ἠθελον ὡς τελευταίαν βοήθειαν ν' ἀφήσωσιν εἰς τὰς οἰκογενεῖας των.

Κατὰ τὴν πορείαν μας τὰ ἔξοδα ἦσαν μέγιστα. Εἶχομεν ἀνάγκην φορητῶν καὶ διὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ διὰ τὸ ὑπερβολικὸν βάρος ὄπερ ἐφέρομεν. Ἄρτον καὶ κρέας καὶ ὄδηγους ἐπληρώναμεν ἀδρότατα, διότι εἴμεθα εἰς χεῖρας των.

Τὸ σῶμα ἐπὶ πλέον εἶχεν ἀνάγκην πλήθους πραγμάτων, ὡς πελέκεων, πριόνων, σχοινίων, φανῶν, φαρμάκων, ἐπιδέσμων, ἀντισιπτικῶν, βαμβάκων, μαχαιρῶν (ὄσοι δὲν εἶχον περιστροφὰ ἢ μαχαιρὰς μοῦ ἐξήτησαν τοιαύτας) καὶ λοιπῶν.

Ὅταν δὲ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέρμα τῆς πορείας μας ἐθεώρησα δίκαιον μετὰ τόσας καὶ τόσας ταλαιπωρείας, ἃς ἀγογγύστως κατὰ τὴν πορείαν ὑπέστησιν καὶ καθ' ἣν καὶ τὰ τσαρούχια τῶν πλείστων ἐφθάρησαν ἐντελῶς, 5-6 εἶχον φθαρμένας (χάριν οἰκονομίας) κάππας καὶ δύο (2) διόλου, διότι ἐγένετο λάθος ἢ κατάχρησις τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεως καὶ δὲν μᾶς ἐστάλησαν αὐταί, οὕτω δὲ οἱ δυστυχεῖς ἔμενον ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν διαρκῆ βροχὴν, ἐθεώρησα δίκαιον λέγω νὰ τοὺς ἀναπληρώσω τὰς ἐλλείψεις αὐτάς. Ὅσοι ἔτυχε νὰ συνυπηρετήσωσι καὶ νὰ συγκινδυνεύσωσι μὲ μικροὺς ἀνθρώπους χάριν ὑψηλοῦ καὶ μεγάλου σκοποῦ, θὰ δικαιολογήσωσι τὰ ἔξοδα ταῦτα.

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ τούτου βασιίζεται, τότε μόνον εἰς τὴν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν τῶν κατωτέρων πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, αὕτη δὲ ἀποκτᾶται ὅταν οἱ κατώτεροι πεισθῶσιν ὅτι πραγματικῶς ἔχουσι τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀνωτέρων των. Τὴν ἀγάπην δὲ καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν κατωτέρων μου καὶ χάρις εἰς τὰ μέσα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀφειδῶς μοὶ παρέσχεν ἡ Ἐταιρία, καὶ χάρις εἰς τὰς ἀτομικὰς μου ἐνεργείας δύναμαι νὰ βεβαιώσω αὐτὴν ὅτι κατώρθωσα νὰ ἔχω.

Διότι ἄλλως θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ συγκρατήσω τόσοσιν ἀνδρας ἐπὶ τόσας ἡμέρας ὑπὸ τοιαύτας στερήσεις καὶ κακονχίας, οἵτινες κατετρύχοντο ὑπὸ πυρετῶν, κρυολογημάτων, βηχὸς καὶ κοιλιακῶν διαταράξεων, ἐνῶ θὰ ἠδύναντο νὰ μείνωσιν εἴτε εἰς χωρία εἴτε εἰς μονάς, ἐφιλοτιμοῦντο νὰ μὲ ἀκολουθήσωσιν ὅπως μὴ ἐξασθενήσῃ τὸ σῶμα μου, διότι πολλοὶ ἦσαν οἱ ἀσθενεῖς.

Ἐκτὸς λοιπὸν τῶν ἀνωτέρω ἐξόδων, τὰ ὁποῖα ἐλπίζω καὶ παρακαλῶ τὸ Συμβούλιον νὰ εὕρῃ δίκαια, προέβην ἐπὶ πλέον εἰς τὰ ἐξῆς.

Εὐθύς ὡς ἤρχισα τὴν ἐργασίαν ἠσθάνθην φοβεράν τὴν ἔλλειψιν τῶν ὄπλων. Τὰ χωρία ἐδίσταζον νὰ μὲ βοηθήσωσι διότι κατόπιν θὰ ἔμενον ἄοπλα

εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Βουλγάρων.

Προμήθεια ὄπλων

Ἐπληροφορήθην λοιπὸν ὅτι εἷς τι πλησίον τοῦ Βογατσικοῦ χωρίου εὐρίσκοντο 13 ὄπλα γκρᾶ καὶ 300 φυσίγγια. Ταῦτα μαζί με τὰ φυσίγγια ἐπωλοῦντο πρὸς 8 μετζίτια ἕκαστον. Παρακάλεσα λοιπὸν τὸν Καραβαγγέλη⁴⁶ νὰ στείλῃ τὸ ποσὸν τοῦτο πρὸς τὸν Παπαϊκονόμου ἐν Βογατσικῷ ὅπως φροντίσῃ καὶ ἀγοράσῃ τὰ ὄπλα ταῦτα.

Ἔλαβον πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τὴν εἶδησιν ὅτι ἐστάλησαν τὰ χρήματα καὶ ἤδη σήμερον ἀναμένω καὶ τὰ ὄπλα.

Ἐν Στρεμπένῳ ἠγόρασα ἕτερον ὄπλον γκρᾶ με 40 φυσίγγια ἀντὶ τουρκικῆς λίρας καὶ ἐνὸς μετζιτίου.

Βοηθήματα εἰς πτωχοῦς

Εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον ἔδωκα ἀνὰ μίαν λίραν τουρκικὴν εἰς τὴν πενομένην χήραν τοῦ καπετὰν Βαγγέλη⁴⁷, τοῦ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων δολοφονηθέντος, ἑτέραν εἰς τὴν ἀδελφὴν τοῦ αὐτοῦ Βαγγέλη, ἥτις συντηρεῖ τὰ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τοῦ Βαγγέλη τρία τέκνα. Ἐτέραν λίραν εἰς τὴν χήραν τοῦ ἐπίσης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων δολοφονηθέντος Παπαδημητρίου. Διὰ δὲ τοὺς πτωχοὺς τοῦ Στρεμπένου καὶ τὸν Μουχτάρην 1/2 λίραν. Τὰς γενναιοδωρίας ταύτας ἐθεώ-

46. Ὁ Γερμανὸς Καραβαγγέλης ἦταν μητροπολίτης Καστοριάς κατὰ τὰ κρίσιμα ἔτη τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα.

47. Ὁ καπετὰν Βαγγέλης Γεωργίου ἀπὸ τὸ Στρέμπενο, σλαβόφωνος, ἐντάχθηκε στὴν ὕπηρεσίᾳ τοῦ Καραβαγγέλη καὶ σχημάτισε τὸ 1901 ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ σώματα στὴ Δ. Μακεδονία. Δολοφονήθηκε ἀπὸ τοὺς κομιτατζῆδες στίς 15 ἢ 17 Μαΐου 1904. Σχετικῆ εἶναι ἡ ἐπιστολὴ τῆς Ναταλίας Μελά (Ἀρχεῖο I.M.X.A., τμῆμα Ζ. φάκελος 8): Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ἰουνίου 1909.

Ἄξιότιμε Κύριε.

Σὰς παρακαλῶ πολὺ νὰ με κάμετε τὴν χάριν νὰ παραγγείλῃτε ἐν Θεσσαλονίκῃ σταυρὸν μαρμάρινον κατάλληλον διὰ τάφον τὸν ὅποιον νὰ παραδώσῃτε ἐκ μέρους μου εἰς τὴν ἀδελφὴν τοῦ μακαρίτου καπετὰν Βαγγέλη ἐκ Στρεμπένου Σοφίαν ἣτις πρόκειται νὰ διέλθῃ καὶ αὐτὴ ἐκ Θεσσαλονίκης ἐπιστρέφουσα εἰς τὴν πατρίδα της.

Εἰς τὸν σταυρὸν παρακαλῶ νὰ τεθῇ ἡ ἐπομένη ἐπιγραφή· Καπετὰν Βαγγέλης Γεωργίου - φρουρευθεὶς Μαΐου 17 - 1904.

Τὸν σταυρὸν τοῦτον ἐπρόκειτο νὰ στήσῃ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Βαγγέλη ὁ σύζυγός μου ἀλλ' ἐπρόφθασε μόνον τὴν περὶ τούτου ἐπιθυμίαν του νὰ μοὶ γράψῃ. Ἐγὼ δὲ ἔνεκα τῶν περιστάσεων μόλις τώρα δύναμαι νὰ ἐκτελέσω τὴν ἱεράν δι' ἐμέ τοιαύτην ἐπιθυμίαν. Ἐὰν νομίζετε ὅτι δύναται νὰ τεθῇ ἐπιγραφή μαρτυροῦσα ὅτι ὁ καπετὰν Μίχης Ζέζας ἐφρόντισε νὰ στηθῇ ὁ σταυρὸς κάμετέ το. Ἄλλως ἄς μείνῃ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Βαγγέλη.

Συγγνώμην διὰ τὴν ἐνόχλησιν με μυσίας εὐχαριστίας

Ναταλία Π. Μελά.

Παρακαλῶ ὁ σταυρὸς νὰ μὴν εἶναι πάρα πολὺ μικρὸς ἀλλ' ὄχι καὶ πολὺ μεγάλος καὶ νὰ με γράψῃτε τί θὰ καστίσῃ.

ρησα καλόν νά κάμω εἰς τό πρῶτον χωρίον, τό ὁποῖον ἐπάτησα καί πραγματικῶς μεγάλη ἦτο ἢ ἐκ τούτων καλή ἐντύπωση.

Ἐάν ὁμως τό Συμβούλιον θεωρεῖ ὅτι εἶναι περιττόν ἢ πολλαί, παρακαλῶ νά μὴ εἴπη τί δύναμαι καί τί πρέπει νά κάμω.

Εἰς Πρεκοπάναν ἐπίσης ἔδωκα τῷ Μουχτάρη 1/2 λίραν διὰ τοὺς πτωχοὺς (σχισματικοὺς) κατοίκους. Εὐθὺς ὡς ἔφθασα ὁ Μητροπολίτης Καραβαγγέλης μὲ εἰδοποίησεν ὅτι εἰς τό ἐξῆς τό κομιτάτον ἀναλαμβάνει τὴν πληρωμὴν τοῦ μικροῦ σώματος τοῦ Ζήση.

Τοῦτο ἀπαρτίζεται ἀπὸ Ζήσην, δύο δραγάτες τοῦ Λεχόβου, Κοσμᾶν, Ζήσην, Χρηστον, Γρηγόρην, Θεόδωρον ἦτοι 8. Ὡς μισθὸν οὗτοι ἐλάμβανον ὁ μὲν πρῶτος 3 λίρας Τουρκίας, οἱ δὲ λοιποὶ ἀνὰ μίαν. Κατὰ διαταγὴν σας οἱ ἐντόπιοι θὰ λαμβάνωσι 1.1/2 εἰκοσόφραγκον, ἀλλ' ἐκανόνισα οὕτω τὰ πράγματα.

Εἰς τὸν Ζήσην ἐξακολουθῶ νά δίδω τὰς τρεῖς λίρας, εἰς τοὺς δύο δραγάτας καί τὸν Κοσμᾶν μένοντος διαρκῶς ἐν τῷ χωρίῳ των, πρὸς φύλαξιν αὐτοῦ τὴν νύκτα πρὸ πάντων, δίδω 1.1/2 εἰκοσόφραγκον. Ἀλλὰ εἰς τοὺς ἄλλους τέσσαρας, οἱ ὅποιοι μᾶς ἀκολουθοῦν παντοῦ ἐγκαταλείψαντες τὰ χωρία καί τὰς οἰκίας των, ἐκτεθέντες οὕτω εἰς τὴν καταδίωξιν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, νομίζω ὅτι εἶναι δίκαιον νά δίδεται ὁ αὐτὸς μετὰ τῶν λοιπῶν μισθὸς ἦτοι 2 εἰκοσόφραγκα.

Εἶναι δίκαιον διότι δὲν θὰ ἴδωσι πλεόν τὰς ἐστίας των εἰμὴ δι' ἀμνηστείας, ἐπίσης δὲ διότι ὡς γινώσται τοῦ τόπου παρέχουσι περισσοτέρας ὑπηρεσίας καί ὑφίστανται περισσοτέρους κόπους. Εἰς τὸν ἕνα μάλιστα ἐξ αὐτῶν, τὸν ὁποῖον ἐξέλεξα καί ὡς ψυχογιόν, δίδω 2.1/2 εἰκοσόφραγκα διότι φέρει μέρος τοῦ φορτίου μου.

Διὰ τὸν ντουλαμά⁴⁸ τοῦ αὐτοῦ ψυχογιοῦ μου μίαν (1) λίραν. Εἰς ἀγγελιοφόρον Νεβέσκη 2.1/2 εἰκοσόφραγκα. Εἰς ἀγγελιοφόρον Λεχόβου 1 εἰκοσόφραγκον, εἰς τοὺς 5 φύλακας τοῦ Νεγοβανίου ἀνὰ ἓν εἰκοσόφραγκον διὰ μισθὸν πρῶτης Ὀκτωβρίου καί πρῶτης Νοεμβρίου.

Εἰς τὴν χήραν τοῦ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων δολοφονηθέντος Παπαχρήστου τῆς Πρεκοπάνας, τὴν ὁποίαν ἐν ἐσχάτῃ πείνα εὔρον ἐν Νεβέσκη, ἔδωκα ὡς καί εἰς τὰς ἄλλας 1 λίραν. Εἰς τὸν Γεώργιον ἐκ Σιατίστης ἀσθενήσαντα σοβαρῶς ἐκ πυρετοῦ καί ἀποσταλέντα ἐκ Κωσταραζίου εἰς τὴν πατρίδα του 1 λίραν. Εἰς τὸν Μελόσκαν ἐκ Κοζάνης αὐθαδιάσαντα καί ἀποπεμφθέντα παρ' ἐμοῦ ἐν εἰκοσόφραγκον, ὅπως ἐπιστρέψῃ ἐκ Νεγοβανίου εἰς τὴν πατρίδα του.

Εἰς τὸν Κόλε Πίναν χρησιμώτατον διὰ τὴν πείραν του καί τὴν ἐπιρροήν του ἔδωκα διὰ τὸν μῆνα Ὀκτώβριον 1 λίραν. Οὗτος ναὶ μὲν δὲν δύναται τώ-

48. Ὁ ντουλαμάς ἦταν μάλλινο ἐπιχιτώνιο μὲ χειρίδες, τῶν φουστανελοφόρων τό ὁποῖο στένευε στή μέση καί κατέλγε σέ κοντὴ ψευδοφουστανέλα.

ρα ἔνεκα παθήσεως τῶν ποδῶν του νά τεθῆ ἐπί κεφαλῆς συμμορίας, ἀλλά ἀναλαμβάνει νά κάμη ὅλα τὰ σχέδια τῶν ἐνεργειῶν μας, ἀθροίζων πληροφορίας, χορηγῶν ὁδηγούς κατασκόπους κλπ.

Εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ζήση προσκληθέντα εἰς τὸ σῶμα μας 2 εἰκοσόφραγκα διὰ τὸν μῆνα 8/βριον.

Εἰς τὸν Δημ. Πέτρου 1 εἰκοσόφραγκον ὡς ἀγγελιοφόρον Νεγοβανίου διὰ τὸν μῆνα 8/βριον.

Εἰς ἓνα Βλάχον Γιαννάκην, ὅστις ἐργάζεται ὅπως μᾶς ὑποδείξη τὸ λημέρι μιᾶς συμμορίας, 2 λίραν.

Φιλέλλην Πασσᾶς

Εἰς τὸν Φεῖμην, ἀκόλουθον τοῦ Ἰζέτ Πασσᾶ Φλωρίνης, τὸν ὁποῖον ὁ κύριός του μᾶς ἔστειλε μὲ τοὺς χαιρετισμούς του καὶ τὸν καπνὸν καὶ ῥακὶ διὰ τοὺς ἄνδρας μου καὶ ἐμέ, 2 λίρας.

Ὁ Πασσᾶς οὗτος εἶναι Ἄλβανὸς Φιλελληνικώτατος. Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐτέθη εἰς συνάφειαν καὶ σχέσεις μετ' αὐτοῦ, θὰ εἶναι δὲ πολιτικώτατος εἰς τὰς ἐνεργείας μας, ὁ δὲ ἀκόλουθός του ἐπίσης Ἄλβανὸς ἐκ Μαχαλαᾶ⁴⁹, εἶναι πιστότατος καὶ χρησιμώτατος διαθέσας ὑπὲρ ἡμῶν τοὺς Ἄλβανούς τοῦ Μαχαλαᾶ.

Εἰς τὸν Πασσᾶν αὐτόν, ὁ ὁποῖος πολυτρόπως εὐεργετῆ τοὺς Ἕλληνας τῆς Φλωρίνης, θὰ ἦτο καλὸν νά ἐδίδeto παράσημον καὶ τὸ ὁποῖον ὡς φαίνεται ἐπιθυμεῖ πολὺ. Εἶναι θεῖος τοῦ Ἰσμαήλ Κεμάλ.

Εἰς τὸν ἀκολουθόν του σκέπτομαι νά δώσω εἰκοσόφραγκον τὸν μῆνα, διότι δι' αὐτοῦ θὰ δυνηθῶμεν νά καθαρίσωμεν τὸ Νερέτι, τὴν Πεσόσνιτσα⁵⁰ καὶ τὸ Κουσκοβέني.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἔξοδα δέον νά προστεθῶσι τρεῖς λίραι διὰ διάφορα ἀγῶγια καὶ ἐκτάκτους ἀπεσταλμένους, ὡς καὶ ἑτέρας δύο λίρας εἰς ἀμοιβὴν τεσσάρων ἀπεσταλμένων, οἱ ὁποῖοι μοῦ ἔφεραν εἰς δόσεις 60 λίρας τουρκικὰς καὶ 100 εἰκοσόφραγκα.

Τὴν μίαν ἐκ τῶν 2 λιρῶν ἔδωκεν ὁ ἱατρός Τσίρλης εἰς τὸν ἓνα τῶν δύο ἀπεσταλμένων.

Ἀποδείξεις λεπτομερεῖς ἦτο ἀδύνατον νά κρατῶ ἰδίως προκειμένου περὶ φιλοδωρημάτων, ἀλλ' εὐθύς ὡς τὰς συγκεντρώσω θὰ σᾶς στείλω τὰς ἀποδείξεις τῶν μισθῶν τῶν ἀνθρώπων, οὓς ὀπωσδήποτε μισθοδοτῶ.

Μίκης Ζέζας

49. Τροπαιοῦχος.

50. Ἀμμοχώρι.

6

Ἐν Κηφισίᾳ⁵¹ 22 Ἰανουαρίου 1904Ἀγαπητὲ Γεώργω⁵²,

Ἔλαβον τὰ ἐπισκεπτήριά σου καὶ σ' εὐχαριστῶ πολὺ. Δὲν φαντάζεσαι πόσον ἐχάρην διὰ τὴν ἐπιτυχίαν σου. Εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἐπιτύχῃς τελείως εἰς τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα δι' οὗ σὲ ἐτίμησεν ἡ ἀγαπητὴ Καλαμπάκα.

Διὰ τῆς παρουσίας μου σὲ παρακαλῶ θερμῶς νὰ μοῦ γράψῃς καὶ νὰ μοῦ εἰπῇς ἂν ἔχῃς πάντοτε εἰς τὴν κατοχὴν σου τὰ ὄπλα καὶ τὰ φυσίγγια τὰ ὁποῖα σοῦ ἐνεπιστεύθημεν ὡς καὶ τὰ 8 ὄπλα τὰ ὁποῖα σοῦ ἐπέστρεψαν οἱ ἑννέα Κρηῖτες⁵³ οἱ ἀπελθόντες ἐκ Μακεδονίας.

Γράψε μου ὡς τάχιστα. Καιρὸν δὲν ἔχομεν νὰ χάνωμεν. Καθόλου παρᾶξενον ἡ Πατρίς νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειάν μας, καὶ πρέπει νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι.

Τὰ σέβη μου εἰς τὴν Κυρίαν Δημάρχου, εἰς ἐσὲ δὲ τοὺς ἐγκαρδίους ἀσπασμούς μου.

ἌΟπλ.

Παῦλος Μελάς

Ἀνθ/τῆς

7

Ἐν⁵⁴ Λοσνίτση⁵⁵ τῇ 3.2.904Φίλτατε Βάρδα⁵⁶,

Μὴ δυνηθεῖς νὰ τύχω ἰατρικῆς περιθάλψεως ἐν Λεχόβω ἧς ὡς καὶ προηγουμένως σοὶ ἔγραφα ἀπόλυτον ἔχω ἀνάγκην, ἠναγκάσθην νὰ κατέλθω μέχρις ἐδῶ ὁπόθεν ἀπόψε κατέρχομαι εἰς Βογατσικὸν ἵνα μὲ ἐπισκεφθῇ ὁ ἰατρός.

Σὰς παρακαλῶ πολὺ ἂν μὴ ὑφίσταται ἀνάγκη ἐπείγουσα νὰ μὲ ἀνα-

51. Βλ. παραπάνω σημ. 18.

52. Ἐπιστολὴ πρὸς τὸ Γεώργιο Τσόντο (Βάρδα), ἀξιωματικὸ κρητικῆς καταγωγῆς, ὁ ὁποῖος τὸ Νοέμβριον τοῦ 1904 ἀνέλαβε τὴ γενικὴ ἀρχηγία τῶν σωμάτων τοῦ βιλαετίου τοῦ Μοναστηρίου καὶ διακρίθηκε γιὰ τὴ δράση του κατὰ τὰ κρίσιμα ἔτη 1904-1907.

53. Πρέπει νὰ ἀναφέρεται στοὺς δέκα πρῶτους Κρηῖτες πού ἔστειλαν στὴ Μακεδονία τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1903 ὁ Π. Μελάς καὶ ὁ Κ. Μαζαράκης μετὰ τὴ βοήθεια τοῦ Γ. Τσόντου. Βλ. καὶ σημ. 59.

54. Βλ. παραπάνω σημ. 18.

55. Γέρμας, χωριὸ τῆς Δ. Μακεδονίας.

56. Ἐπιστολὴ πρὸς τὸ Γ. Τσόντο (Βάρδα). Οἱ λέξεις: «Λοσνίτση, Λεχόβω, Βογατσικόν, ἀπληπισμένοι, αὐτοκτονίας» εἶχαν γραφεῖ μετὰ τὸ κρυπτογραφικὸ σύστημα.

μένης ἀπόψε αὐτοῦ ὅπως συναντηθῶμεν. Ὡς δὲ ἐπληροφορήθην ὁ Ὅθων πρόκειται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἄς μὴ ἀναχωρήσῃ ἀπόψε ὅπως τὸν συναντήσω καὶ ἐγώ.

Ἐπιμένω ἀπὸ ὑπερβολικοῦς πόνους κατ' αὐτάς. Ἴδωμεν τί θὰ ἀπογίνη. Τοῦτο μόνον σοὶ γράφω ὅτι εἶμαι ἀπηλπισμένος μέχρι αὐτοκτονίας.

Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ σὲ συναντήσω τὸ βράδυ.

Σὲ φιλῶ

Φούφας⁵⁷.

Θὰ φύγω ἀπὸ ἐδῶ κατὰ τὴν 2.1/2 τῆς νυκτός. Δὲν δίδω ἄλλην εἴδησιν ὅτι θὰ ἔλθω ἢ μὲ ἀναμένης εἰς ἔξω τοῦ χωρίου ἢ εἰς τὸ σπίτι τοῦ Ἀντρέα.

8

Φίλε κ. Τσόντε⁵⁸

Ἐπὶ τῶν ἐπιστολῶν ἃς εὔρον μετὰ τὴν ἀναχώρησίν σας ἐκ τῆς οἰκίας μου προκύπτει ὅτι τὴν Κυριακὴν 8 Ἰουνίου 1903 ἀνεχώρησαν διὰ τὰ σύνορα 11 Κρητες⁵⁹· οἱ Περάκης, Διακουμάκης⁶⁰, Καουίδης, Βρανᾶς⁶¹, Σεῖμενάκης⁶², Μανούσος Κατουναῖτος, Ζουριδάκης, Μποναῖτος, Νικολουδάκης, Σπ. Σπυριδάκης καὶ Γ. Στρατινάκης⁶³. Συγχρόνως ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Παύλου 28 ὄπλα, 2.000 φυσίγγια γκρᾶ, 5.000 καψόλια καὶ ἀνά 200 φυσίγγια περιστροφου διὰ τὰ περιστροφὰ τοῦ Σεῖμένη καὶ Οἰκονομάκη. Εἰς τὰς 22 Ἰουνίου 1903 γράφει ὁ Μαζαράκης «ἡ ἀποστολὴ τῶν 10 Κρητῶν ἐγένετο ἐκ Τρικάλων. Ἐλαβον μεθ' ἑαυτῶν οὗτοι ἀνά ἓν ὄπλον γκρᾶ μετὰ 150 φυσιγγίων,

57. Ψευδώνυμο τοῦ ἀνθρωπολογαγοῦ Ζαχαρία Παπαδᾶ ἢ Ἀνδρούτσου. Τὸ σῶμα του ἐφθάσε γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Δ. Μακεδονία τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1905.

58. Βλ. παραπάνω σημ. 18 (Ἀλληλογραφία 1906-1908). Ἐπιστολὴ πρὸς τὸ Γ. Τσόντο.

59. Ὁ Π. Τσάμης στὸ βιβλίον του «Μακεδονικός Ἀγὼν», σελ. 145 γράφει ὅτι οἱ 11 Κρητες, πού εἶχαν ἀρχικὰ ἐπιλεγεί, ἦσαν: Εὐθύμιος Καουίδης, Γεώργιος Δικωννυμος-Μακρῆς, Γεώργιος Περάκης ἢ Πέρος, Λαμπρινός Βρανᾶς, Λ. Λαμπρινός ἢ Νικητάκης, Γεώργιος Σεῖμένης, Ντράλλκας, Μανούσος Κατουναῖτος, Γεώργιος Ζουριδῆς, Νικόλαος Λυκάκης καὶ Κοῦκος. Βλ. καὶ εἰσαγωγή.

60. Μᾶλλον πρόκειται γιὰ τὸν Ἀνδρέα (Ἀνδρουλῆ) Δικωννυμάκη ἢ Δικωννυμο, ὁ ὁποῖος ἦταν στὸ σῶμα τοῦ Π. Μελά πού ἦλθε στὴ Μακεδονία τὸν Αὐγούστο τοῦ 1904.

61. Ὁ Λαμπρινός Βρανᾶς ἐπεσε ἥρωικῶς μαχόμενος στὴ μάχη τῆς Βελκαμένης τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1905.

62. Ὁ Σεῖμενάκης ἢ Σεῖμένης Γεώργιος, ἄρρωστος στὸ Λέχοβο, ἐπεσε στὰ χέρια τῶν κομιτατζήδων κατὰ τὴν ἐξέγερση τοῦ Ἰλιντεν καὶ εἶναι ὁ πρῶτος Κρητικὸς πού θυσιάσθηκε στὸ Μακεδονικὸ Ἀγὼνα.

63. Ὁ Γεώργιος Στρατινάκης στίς 13 Ὀκτωβρίου 1904 προσπαθοῦσε νὰ πάρει τὸ ὄπλο ἀπὸ τὸ σκοτωμένο Τοῦρκο στρατιώτη, ὅταν τραυματίσθηκε θανάσιμα ὁ Π. Μελάς.

ἀνά 2 φυσικλίγια, ἀνά 1 περιστροφον μετὰ 50 φυσιγγίων, 15 ἀναλόγους ἐπιδέσμους καὶ φάρμακα...

2 ἐξ αὐτῶν ἀνεχώρησαν τῇ 13 Ἰουνίου ἑσπέρας, ὑπελόγιζον δὲ νὰ φθάσουν τὴν 16 Ἰουνίου εἰς Καστορίαν, οἱ λοιποὶ ἀνεχώρησαν τῇ 14 Ἰουνίου διαβάντες τὴν γραμμὴν παρὰ τὸ Δελεμίσι, ὑπελόγιζον δὲ νὰ φθάσουν εἰς Χρούπισταν τὴν 17ην ἢ 18ην Ἰουνίου. Τὴν 6ην δὲ Ἰουλίου ἔλαβεν ὁ Παῦλος τὸ ἐξῆς ἐκ Τρικάλων τηλεγράφημα τοῦ Περάκη: «Ἐρχόμεθα εἰς τὸν Σεῖμένη. Περάκης». Εὗρον καὶ ἐπιστολὴν τοῦ ἀδελφοῦ μου πρὸς τὸν Παῦλον τῆς 20ῆς Ἀπριλίου 1903 ἐν ἣ κρυπτογραφικῶς τοῦ ζητεῖ «Καμμιά δεκαριά ἀνθρώπους Ἀἰβαλιώτας ἢ Κρητικούς ἢ ἄλλως» τοὺς ὁποίους νὰ στείλῃ ἀμέσως χωρὶς ἄλλην εἰδοποίησιν. – Πρὸ καιροῦ δὲ ὁ Παῦλος ἔστειλε μνηϊαίως χρήματα εἰς τὸν Ἴωνα ὄλον τὸν προϋπολογισμὸν χειμῶνος δηλ. Καὶ ἰδικά σας γράμματα εὗρον ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ὅλα σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόθεσιν, τὴν ἀποστολὴν τῶν ἀνθρώπων, ὀπλισμὸν κ.λ.π. Εἰς μίαν δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπὸ 10ης Αὐγούστου 1903 φαίνεται ὅτι μετὰ τινος νεωτέρου σώματος ἐπρόκειτο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος νὰ ἐξέλθῃ, ὅπερ καλῶς ἐνθυμοῦμαι. Μετέβη ὁμως μόνον εἰς Βόλον. Καὶ εἰς γράμμα τοῦ ἀδελφοῦ μου τῆς 28 Αὐγ. 1903 εὕρισκω τὴν φράσιν: «ἂν ἀπεφασίσετε νὰ βγῆτε ἐλάτε ἐγκαίρως... γράψε γρήγορα τί κάμνετε, πότε θὰ βγῆτε».

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐστάλησαν ὀπλισμένοι ἀπὸ χρήματα συλλεγένητα ἀπὸ τὴν ὁμάδα τῶν φίλων τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Μακεδ. Συλλόγου δὲ ὅ μικρὰ σώματα ὑπὸ τοὺς I. Μάρκου καὶ καπετὰν Ἀρκούδαν⁶⁴. Τὰς πρώτας δὲ ἡμέρας τοῦ Σεπτ. 1903 ἐδημοσιεύθη διάταγμα μεταθέσεως τοῦ Π. εἰς Κέρκυραν ἵνα παρεμποδισθῶσιν αἱ ἐνέργειαι του, ἃς εἶχε πληροφορηθῆ ἢ κυβέρνησις Ράλλη. Δὲν τῷ ἐκοινοποιήθη ὁμως τὸ διάταγμα καὶ ἀνεστάλη κατόπιν. Τὸν δὲ Ἴωνα μετέθεσαν εἰς Σέρρας.

Ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν συνεστήθη ἡ Ἐπίκουρος τῶν Μακεδ. Ἐπιτροπῆ, ὅχι ὁμως τὸ κομιτᾶτον, τὸ ὅποῖον ἐξέδωσε τὴν προκήρυξίν του μετὰ τὴν πρώτην ἀποστολὴν ἀξιωματικῶν τῆς Μακεδ., ἐὰν δὲ δὲν ἀπατῶμαι μετὰ καὶ τὴν δευτέραν ὅλως ἰδιωτικὴν ἐξοδον τοῦ Π. Ὅπως δῆποτε ἂν δὲν ἦτο μετανάστης θὰ ἔ... συγχρόνως περίπου καὶ ὅλως ἀσχέτως πρὸς αὐτήν. Ἐκ τῶν γραμμάτων ἅτινα ἔχω εἰς χεῖρας μου ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ μείνῃ καμμιά ἀμφιβολία ὅχι εἰς ἡμᾶς τοὺς γνωρίζοντας ἀλλ' εἰς οἶον δῆποτε ἄλλον ἀμερόληπτον ὅστις ἤθελε τὰς ἰδρ.

N. Π. Μελά

Παρασκευὴ - Κυριακὴ
16-18 Μαΐου 1908

64. Ὁ Γεώργιος Ἀρκούδας ἦταν παλαιὸς κλέφτης.

9

Πρακτικὸν⁶⁵

Συνελθόντες σήμερον τὴν 29 Νοεμβρίου οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἐπιτροπὴν, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἑλλην. σωματίων ἀπεφασίσαμεν καὶ ἀπεδέχθημεν τὰ ἑξῆς:

- α) Τὸ χωρίον θὰ συντηρῆ 4 σκοποὺς πρὸς εἰκοσόφραγκα ἕκαστον κατὰ μῆνα διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ χωρίου τακτικῶς καὶ τῶν σωματίων ὁσάκις ἔρχονται.
 β) Θὰ χορηγῆ κατάλυμα τὴν μὲν ἡμέραν εἰς τὸ ἔξωθεν τοῦ χωρίου ὠρισμένον μέρος, ὁσάκις τὸ ἐπιτρέπει ὁ καιρὸς, τὴν δὲ νύκτα ἐντὸς τοῦ χωρίου.
 γ) Θὰ χορηγῆ τὸν ἄρτον εἰς τὰ σώματα.
 δ) Ὁ δ' ἀρχηγὸς ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρῶνῃ 2 ὁδηγοὺς οἵτινες θὰ εἶναι καὶ ταχυδρόμοι πρὸς εἰκοσόφραγκον κατὰ μῆνα.

Ἐν Λόσνιτσα⁶⁶ τῇ 29 Νοεμβρίου 1904.

Ἡ Ἐπιτροπὴ

Παπαγεώργιος Δημ. Τζοῦμος

Ἀλέξιος Γεωργ. Ἀλεξίου

Ζήσης Δούφλιας

Κώστας Παπαϊωάννου

Ὁ ἀρχηγὸς

Γ. Τσόντος Βάρδας

10

Πρόγραμμα⁶⁷ τοῦ ἰδρυθησομένου Παμμακεδονικοῦ Συλλόγου

Ἰδρύεται Παμμακεδονικὸς Σύλλογος σκοπὸν ἔχων,

- A) Νὰ συνενώσῃ τοὺς Μακεδόνας Ἀθηνῶν Πειραιῶς καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἐν τῷ ἑξωτερικῷ Μακεδόνων.
 B) Νὰ ἐρχηται ἀρωγὸς εἰς πάντα ἀναξιοπαθοῦντα Μακεδόνα.
 Γ) Νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ αὐξήσῃ τὴν ἐθνικὴν δρᾶσιν καὶ ἐνέργειαν ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Μακεδονίας, καὶ δὴ ἐν τοῖς τμήμασιν ἐκείνοις ἐνθα ἡ ἐθνικὴ συνειδήσις ἔχει καταπέσει.

65. Βλ. παραπάνω σημ. 18 (Ἰανουάριος - Ἀπρίλιος 1905).

66. Τέτοια πρακτικά γίνονταν μεταξὺ ὀπλαρχηγῶν καὶ κατοίκων σὲ πολλὰ χωριά τῆς Μακεδονίας.

67. Βλ. παραπάνω σημ. 18 (Ἀλληλογραφία 1906-1908).

Δ) Νὰ συστήσῃ τμήματα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τοῖς κυριωτέροις εὐρωπαϊκοῖς κέντροις, ἵνα παρακολουθῇ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ διαφωτίζη ταύτην περὶ τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ, διὰ διαλέξεων καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως εἰδικοῦ μακεδονικοῦ περιοδικοῦ.

Τ.Σ.

Σύνδεσμος Μακεδόνων

Φοιτητῶν

Ἐν Ἀθήναις 1905.

11

ΕΛΛΗΝΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΑΜΥΝΑ⁶⁸

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Τὸ ἐν Μακεδονίᾳ ἐδρεῦον Ἀνώτατον Ἐθν. Κέντρον

Γ. Σ. ΕΛΛΗΝΟΜΑΚ. ΚΟΜΗΤ.

ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ.

Πρὸς

Τοὺς ἀρχηγοὺς σωμάτων Βάρδαν, Ζούκαν⁶⁹, Ρόκαν⁷⁰. Τοὺς ὄπλαρχηγοὺς Μακροῦν⁷¹, Καραβίτην⁷², Βολάνην, Φιωτάκη, Περδίκαν, Καρασεβδάν, Γκούταν, Ντόγρη, Μπέλλον, Βλάχον, Σούλιον, Δελλάκη, τὰς ἐθνικὰς ἐπιτροπὰς Φλωρίνης, Καστορίας, Κοζάνης, Γρεβενῶν, Βιγλιόστης, Κλεισούρας, Βογασικοῦ, Λιαψίστης, Σιατίστης, Κορυτσᾶς καὶ ἀπάσας τὰς ἐν τοῖς χωριοῖς τοιαύτας.

Ἐγκύκλιος Διαταγῆ

Τὸ ἐνταῦθα Ἀνώτατον Ἐθνικὸν Κέντρον λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐθνικὰ ἀτυχήματα τὰ ὅποια κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος συνέβησαν καὶ ἐν πλήρει γνώσει τῶν αἰτίων τῶν ἀτυχημάτων τούτων, μετὰ ζῶητος δὲ ἀνησυχίας

68. Βλ. παραπάνω σημ. 18 (Ἀλληλογραφία 1906-1908). Ἡ «Ἑλληνομακεδονικὴ Ἄμυνα» ἦταν μυστικὴ ὀργάνωση, πού ἴδρυσε ὁ ὑποπρόξενος Μοναστηρίου Ἴων Δραγούμης.

69. Ὁ Χρῆστος Ζούκας ἢ Ζούκης ἦταν ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ.

70. Ὁ Νικόλαος Ρόκας (καπετὰν Κολιός) τὸ 1905 ἀνέπτυξε μεγάλη δράση στὴν περιοχὴ τοῦ Ὀλύμπου ξεκαθαρίζοντας τὴν ἀπὸ τοῦς κομιτατζήδες, πού εἶχαν διεισδύσει, καὶ ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1906 ἀντικατέστησε τὸ Γεώργιο Κατεχάκη (Ρούβα) στὴν ἀρχηγία τῶν σωμάτων τοῦ Βερμίου.

71. Ὁ Γεώργιος Δικωνόμος-Μακρῆς ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς δέκα πρώτους Κρητικούς οἱ ὅποιοι πῆγαν στὴ Μακεδονία στὸ τέλος τῆς ἀνοιξῆς τοῦ 1903. Ἀγωνίσθηκε ὡς ἀρχηγὸς ἀναρτικοῦ σώματος στὴ Δ. Μακεδονία κατ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνα. Βλ. καὶ σημ. 59.

72. Ὁ Ἰωάννης Καραβίτης, ὁ Γεώργιος Βολάνης, ὁ Παναγιώτης Φιωτάκης, ὁ Παῦλος Νεράντζης (Περδίκας), ὁ Παντελῆς Καρασεβδᾶς, ὁ Κωνσταντῖνος Γκούτας ἢ Γκούδας, ὁ Κωνσταντῖνος Ντόγρης, ὁ Μπέλλος ἢ Μπέλλας, ὁ Εὐάγγελος Βλάχος, ὁ Γεώργιος Σούλιος καὶ ὁ Δελλάκης ἀγωνίσθηκαν ὡς ἀρχηγοὶ ἀναρτικῶν σωμάτων κυρίως στὴ Δ. Μακεδονία.

παρακολουθοῦν τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἀτοπημάτων καὶ ἐλαττωμάτων εἰς τὰ ὅποια κατὰ μέγα μέρος ὀφείλονται οὐσιωδέσταιται ζημίαι τοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ ἔθνους,

διατάσσει

1ον Πᾶς ἀρχηγὸς ἢ ὄπλαρχηγὸς εἶναι προσωπικῶς ὑπεύθυνος διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ σώματος αὐτοῦ. Εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν διαγωγὴν τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν, ὑποχρεούμενος μετὰ ἐξαιρετικῆς μερίμνης νὰ ἐπιβλέπῃ αὐτοὺς εἰς τὰς πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς χώρας σχέσεις των. Ὄφείλει διαρκῶς κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως νὰ διδάσκῃ τοὺς ἀνδρας του ἐξηγῶν κατὰ τῶν Βουλγάρων, Ρωμούνων καὶ λοιπῶν προπαγανδῶν ἀγῶνος.

2ον Πᾶς ἀρχηγὸς ἢ ὄπλαρχηγὸς ὀφείλει ἄνευ βραδύτητος νὰ τιμωρῇ κατὰ κρίσιν αὐτοῦ ἢ ἐν σοβαρᾷ περιπτώσει κατὰ τὴν κρίσιν δικαστηρίου ἐπιτοπίως ἐξ ἀτόμων τοῦ σώματος παρὰ τοῦ ἰδίου διοριζομένων πάντα ὑπ' αὐτὸν ἀνδρα ὑποπεσόντα εἰς σφάλμα ἢ ἐγκλημα ζημοῦν τὴν ἐθνικὴν ἐργασίαν. Δύναται ἐπίσης ὁ ἀρχηγὸς ἢ ὄπλαρχηγὸς νὰ ἐγκαταλείψῃ ἢ ἀποδιώξῃ ἐκ τοῦ σώματος πᾶν κακὸν ἐν αὐτῷ στοιχεῖον.

3ον Οὐδεὶς ἀπολύτως ὀπλίτης δύναται νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς ἄλλο σῶμα ἄνευ ἐγγράφου ἀδείας τοῦ ἀρχηγοῦ ἐξ οὗ ἀπεχωρίσθη καὶ πιστοποιητικοῦ δηλοῦντος τὴν αὐτοῦ ποιότητα. Ῥητῶς δὲ πᾶς ἀρχηγὸς ἢ ὄπλαρχηγὸς διατάσσεται ν' ἀποδιώκῃ πάντα ὀπλίτην ἐρχόμενον αὐθαιρέτως ἐξ ἄλλου σώματος καὶ μὴ ἐπιδεικνύοντα τὰ ρηθέντα ἐγγραφα.

4ον Τὰ σώματα ὀφείλουσι νὰ πληρῶνουσι πᾶν εἶδος τροφῆς, ἱματισμοῦ καὶ ὑποδήσεως τὸ ὅποῖον λαμβάνουσι παρὰ τῶν κατοίκων. Πᾶσα παράβασις τῆς διαταγῆς ταύτης θὰ ἐπιβαρύνῃ τὸ σῶμα, ἂν συμβῇ νὰ σταθμεύσῃ διὰ μίαν ἡμέραν πλησίον χωρίου ἀλλὰ καὶ πάλιν τοῦ ἄρτου μόνον ἢ μὴ πληρωμὴ δύναται νὰ δικαιολογηθῇ. Τὸ ἐναντίον ἀποτελεῖ ἐθνικὴν ἀναξιοπρέπειαν ἢ ὅποια δὲν ὑπάρχει καὶ τὴν ὅποιαν τυχὸν παρουσιαζομένην τὸ ἐνταῦθα Ἄνω-τατον Ἐθνικὸν Κέντρον ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θ' ἀνεχθῇ.

5ον Οὐδεὶς ὀπλίτης δύναται νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα ἄνευ ἐγγράφου ἀδείας τοῦ ἀρχηγοῦ του. Αἱ ἐθνικαὶ ἐπιτροπαὶ τῶν πόλεων ἢ χωρίων ὑποχρεοῦνται νὰ παρέχωσι πᾶσαν δυνατὴν συνδρομὴν καὶ περιθάλψιν εἰς τραυματίας ἢ σοβαρῶς ἀσθενοῦντας ὀπλίτας. Πάντα δὲ ὑγιῆ ὀπλίτην μεμονομένως ἢ μετὰ τινων συντρόφων διερχόμενον ἄνευ ἐγγράφου διαταγῆς ἢ ἀδείας τοῦ ἀρχηγοῦ αἱ ἐθνικαὶ ἐπιτροπαὶ κατηγορηματικῶς διατάσσονται ν' ἀποδιώκωσιν μὴ ἐπιτρέπουσαι παραμονὴν εἰς τοιοῦτους φυγάδας ἢ ἀνυποτάκτους περισσότερον τῆς μιᾶς ἡμέρας. Δυνάμει δὲ τῆς παρούσης διαταγῆς αἱ ἐθνικαὶ ἐπιτροπαὶ ἔχουσι πλῆρες τὸ δικαίωμα ν' ἀντιτάσσωσι βίαν κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας, ἐν ἀνάγκῃ δὲ δύναται νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν συνδρομὴν τοῦ ἀρχηγοῦ ἢ ὄπλαρχηγοῦ τῆς περιφερείας, ὅστις καθήκον ἔχει νὰ παράσῃ ταύτην ἐξ ὀλοκλήρου.

βον Ρητῶς ἀπαγορεύεται ἡ πρόσληψις νέων ἀνδρῶν εἰς τὰ σώματα ἢ ἡ δημιουργία νέου σώματος. Ἀμφότερα ταῦτα εἶναι ἀποκλειστικά δικαιώματα τοῦ ἐνταῦθα Ἀνωτάτου Ἐθνικοῦ Κέντρου. Πᾶσα δέ σχετική δαπάνη γενομένη ἄνευ προειδοποιήσεως καί ἐγγράφου ἐγκρίσεως τοῦ Ἀνωτάτου Ἐθνικοῦ Κέντρου δέν ἀναγνωρίζεται. Ἐξαιρεῖται ἡ περίπτωσης καθ' ἣν διάφοροι λόγοι ἐπιβάλλουσι τήν προσκόλλησιν ἀνδρός τινος εἰς σῶμα, ἢ προσκόλλησις ὁμως αὕτη δέον τάχιστα ν' ἀνακοινοῦται ἐπαρκῶς δεδικοιολογημένη πρὸς τὸ ἐνταῦθα κέντρον.

Τὸ ἐνταῦθα Ἀνώτατον Ἐθνικὸν Κέντρον πληροφορεῖ ἅπαντας τοὺς ἀνωτέρω ἀναφερομένους ἀρχηγούς, ὄπλαρχηγούς καί ἐπιτρόπους ὅτι τὸ βουλγαρικὸν κομιτάτον ἤρξατο τόσον ἐν Μακεδονία ὅσο καί ἐν Βουλγαρία νὰ λαμβάνῃ τὰ μέτρα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προδίδουν τήν ἀπελπισίαν καί ἀδυναμίαν του. Δέν εἶναι ὁμως διόλου παράδοξον προσωρινῶς νὰ ἴδωμεν πράγματα τὰ ὁποῖα νὰ δείξουν τήν ἐργασίαν τῶν Βουλγάρων πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κομιτάτου των. Τοῦτο δέν πρέπει νὰ μᾶς πτοήσῃ. Ὅλα τὰ σημεῖα λέγουσιν ὅτι ὀριστικῶς καί διὰ παντός τὸ δολοφονικὸν κομιτάτον παρέλυσε. Ἦσαν οἱ Βούλγαροι γενναῖοι ἐφ' ὅσον ἀπέναντι τῶν σφαγῶν καί τῶν ἐμπρησμῶν δέν ὑπῆρχον παρὰ μόνον οἱ θρηνοὶ τῶν γυναικῶν καί τῶν ὄρφανῶν. Ὅταν τὸ βουλγαρικὸν κομιτάτον εὐρέθη ἀπέναντι τοῦ Μελεᾶ, τοῦ Μωραΐτη⁷³, τοῦ Φραγκοπούλου⁷⁴, τοῦ Λυμπεροπούλου⁷⁵, τοῦ Πραντούνα⁷⁶, τοῦ Βλαχάκη⁷⁷, τοῦ Καλογεράκη⁷⁸, τοῦ Σκαλίδου⁷⁹, τοῦ Νικολοῦδη⁸⁰, τοῦ

73. Ὁ Μιχαὴλ Μωραΐτης, ἀξιωματικός, τοποθετήθηκε ὡς ὑπάλληλος στό προξενεῖο Θεσσαλονίκης μέ τὸ ψευδώνυμο Ρουμελιώτης. Ἀργότερα ἔγινε ἀρχηγὸς σώματος, γνωστός ὡς καπετάν Κόδρος.

74. Ὁ Σπύρος Φραγκόπουλος (Ζόγρας), ὑπαρχηγὸς τοῦ Κόδρου, σκοτώθηκε μέ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ στίς 18 Μαΐου 1905 ἐπὶ τὴν Κάρπη (Τσεμναρέκα) Ἀλωπτίας.

75. Ὁ Μαρίνος Λυμπερόπουλος (Κρόμπας), ἀνθυπολοχαγός, ἀρχηγὸς σώματος, σκοτώθηκε σὲ μάχη μέ τὸν τουρκικὸ στρατὸ στίς ἀρχές Νοεμβρίου 1905 κοντὰ στό χωριὸ Πετάλινο τοῦ Μοριχόβου.

76. Ὁ Χρῆστος Πραντούνας (Καφάλης), ἀνθυπίαρχος ἀπὸ τὴ Νάξο, ἔδρασε μέ τὸ σῶμα του ἐπὶ τὴν περιοχή τοῦ Πάικου καί τῆς λίμνης τῶν Γενιτσῶν, ἀλλὰ στίς 21 Ἀπριλίου 1906, ἐνῶ προσπαθοῦσε νὰ καταλάβῃ τὴ βουλγαρικὴ καλύβα «Νταλμπίνα», σκοτώθηκε ἀπὸ ἄνδρες τοῦ Ἀποστόλ Πετκόφ.

77. Ὁ Ἀντώνιος Βλαχάκης (Λίτσας), ἀνθυπολοχαγός, διατηροῦσε σῶμα 85 ἀνδρῶν μέ δικὰ του ἔξοδα. Σκοτώθηκε στίς 7 Μαΐου 1906 στό χωριὸ Καστανόφυτο (Ὁσνίτσανη) τῆς Κατοριᾶς μετὰ ἀπὸ ὀκτάωρη μάχη μέ τοὺς κομιτατζήδες.

78. Ὁ Κρητικὸς Ἰωάννης Καλογεράκης, ἀρχηγὸς σώματος, σκοτώθηκε κοντὰ στό χωριὸ Ἀετός Φλώρινας τὸ Μάιο τοῦ 1905.

79. Ὁ Κρητικὸς ὄπλαρχηγὸς Γεώργιος Σκαλίδης διακρίθηκε γιὰ τὴν παράτολμη δράση του στὰ χωριά τῶν Κορεστίων καί στό Μοριχόβο, ἀλλὰ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1906 σὲ συμπλοκὴ μέ τουρκικὸ ἀπόσπασμα κοντὰ στὸν ποταμὸ Ἐριγώνα (Τσέρνα) ἔχασε 18 παλληκάρια του καί ὁ ἴδιος αὐτοκτόνησε γιὰ νὰ μὴ συλληφθῇ.

80. Ὁ Κρητικὸς ὄπλαρχηγὸς Εὐάγγελος Νικολοῦδης ἐπιτέθηκε μέ τοὺς ἄνδρες του καί τὸ σῶμα τοῦ Ἰωάννου Καραβίτη στοὺς κομιτατζήδες ἐπὶ τὴν Κέλλη (Γκλοντίτσοβο) Φλώρινας στίς

Γαρέφη⁸¹, τοῦ Λαμπρινοῦ⁸², τοῦ Πετροπουλάκη⁸³ καὶ τόσων ἄλλων τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα μένουν ἀθάνατα εἰς τὴν μακεδονικὴν ἱστορίαν τὴν ὁποίαν τώρα γράφει τὸ ἑλληνικὸν αἷμα, ἐκατάλαβε ὅτι ἀγὼν εἰς τὸν ὅποιον χρειάζεται αἷμα δὲν εἶναι καὶ τόσον εὐκόλος.

Τὸ ἐνταῦθα κέντρον διὰ λόγους ἐθνικοὺς δὲν δύναται νὰ δώσῃ πρὸς τοὺς ὀπωδηπότε διεξάγοντας τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα ἄλλας πληροφορίας περὶ τῆς θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται τὰ πράγματα τῆς βουλγαρικῆς ἐργασίας καὶ τὰ πράγματα τοῦ Ἑλληνομακεδονικοῦ Κομιτάτου.

Βεβαίω μόνον ἐπισήμως ὅλους ὅτι ἐὰν παραβλέποντες μερικὰ δευτερεύοντα ζητήματα καὶ ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰ ἀτυχήματα ἐντεινόμεν ὅλας τὰς προσπαθείας μας καὶ ἐξακολουθήσωμεν ἐργαζόμενοι μὲ ἀγάπην, φρόνησιν καὶ πειθαρχίαν, πολὺ ταχέως καὶ οἱ Βούλγαροι θὰ καταλάβουν ἅπαξ διὰ παντὸς ὅτι ἡ Μακεδονία εἶναι χώρα ἑλληνικὴ καὶ ἡ Εὐρώπη θὰ πεισθῇ ὅτι ὁ Μῆτρος Βλάχος δὲν εἶναι Μπότσαρης καὶ οὔτε ὁ Τάνες⁸⁴ Ὀδυσσεὺς Ἄνδροιτσοῦς! Ἡ παροῦσα ἐγκύκλιος διαταγὴ νὰ περάσῃ κατὰ σειρὰν ἀπὸ ὅλα τὰ χωρία, τὴν εὐθύνην δὲ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς φέρουν κυρίως οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὄπλαρχηγοὶ τῶν σωμάτων.

Μοναστήριον 28 Αὐγούστου 1906.

12

ΕΚΚΛΗΣΙΣ⁸⁵

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Ἀδελφοὶ Ἕλληνες!

Ἡ κρίσιμος στιγμή ἦν διέρχεται ἡ Μακεδονία σήμερον εὐλόγως συγκινεῖ πᾶσαν ἐθνικὴν ψυχὴν καὶ κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον σύμπαντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

28-29 Ἰουλίου 1906. Ἐπενέβη, ὅμως, ὁ τουρκικὸς στρατὸς καὶ σκοτώθηκε ὁ Νικολοῦδης.

81. Ὁ Κωνσταντῖνος Γαρέφης, πού καταγόταν ἀπὸ τὸ Πήλιο, ὅταν τοῦ ἀνατέθηκε ἡ καταδίωξις τῶν δύο μεγαλυτέρων κομιτατζήδων τῶν περιοχῶν Ἔδεσσας καὶ Μοριχόβου Λούκα καὶ Καρατάσου, εἰσῆλθε στὴν καλύβα, ὅπου βρίσκονταν, τοὺς σκότωσε, ἀλλὰ στὴν ἔξοδο ταυματίσθηκε θανάσιμα.

82. Λ. Λαμπρινός ἢ Νικητάκης ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς 11 πρώτους Κρητικούς πού ἐπέλεξαν τὴν ἀνοίξις τοῦ 1903 γιὰ νὰ ἔλθουν στὴ Μακεδονία, πρέπει ὅμως νὰ ἦλθε ἀργότερα. Βλ. καὶ σμ. 59.

83. Ὁ Λεωνίδας Πετροπουλάκης ἦταν ὑπαρχηγὸς τοῦ Ἄντ. Βλαχάκη καὶ σκοτώθηκε στὴν ἴδια μάχῃ πού σκοτώθηκε καὶ ὁ Βλαχάκης. Βλ. καὶ σμ. 77.

84. Ὁ Τάνες(ς) Στόιτσεφ, ἀπὸ τὸ χωριὸ Κέλλη τῆς Φλώρινας, ἦταν ἀρχηγὸς τμήματος κομιτατζήδων.

85. Βλ. παραπάνω σμ. 18 (Ἀλληλογραφία 1906-1908).

Ἐπιστολαί ἡρώων ὄπλαρχηγῶν ἀγωνιζομένων ἐν Μακεδονία ὑπέρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων καί πληροφορίαί προκρίτων Ἑλληνομακεδόνων ἐκ τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῆς Μακεδονίας περιγράφουσι μετὰ πόνου μέ τὰ μελανώτερα χρώματα τήν οἰκτρᾶν κατάστασιν εἰς ἣν εὐρίσκεται σήμερον ἡ ἑλληνική ἐκεῖνη χώρα ἐκ τῶν βουλγαρικῶν ἀτιμιῶν καί ἐξορκίζουσιν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καί τῆς Πατρίδος ὅπως σπεύσῃ τό ἔθνος καί ἐνισχύσῃ τόν ἀγῶνα, ὅστις κινδυνεύει ν' ἀποσυντεθῇ, ὁπότε ἡ αἱματοβρεκτος χώρα βαθμηδόν καί κατ' ὀλίγον θά μείνῃ ἔρμαιον τῆς ἐπιβουλῆς τῶν λαῶν ἐκείνων οἵτινες διὰ τῆς βίας καί τοῦ πυρός καί τοῦ σιδήρου ἐπιδιώκουσι τήν ἐξόντωσιν τοῦ ἐν Μακεδονία Ἑλληνισμοῦ.

Ἄδελφοί Ἕλληνες!

Ἡ Μακεδονία ἀπειλεῖται ὑπό ὑψίστων κινδύνων καί ἐάν ἐγκαίρως δέν ληφθῶσι τὰ κατάλληλα μέτρα δέν δυνάμεθα νά ἐλπίζωμεν εἰς τό μέλλον. Ἄς ἀνοιξώμεν, λοιπόν, τοὺς ὀφθαλμούς, ἥδη ὁπότε εἶναι καιρός καί ἄς ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀπό τῆς ἐπιτυχίας τοῦ αἰῶνος τούτου ἐξααρτᾶται τό μέλλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἀνάγκη ὅθεν ἐθνική ἐπιβάλλεται εἰς πάντας ὅπως ἀπό κοινοῦ συσκεπτόμενοι ἐξεύρωμεν τὰ κατάλληλα μέσα δι' ὧν θά δυνηθῶμεν νά συντελέσωμεν εἰς τό νά περιορισθῇ ἡ ἀναπτυχθεῖσα ἐσχάτως βουλγαρική θρασύτης καί ἐνισχυθῶσι τὰ ἐν Μακεδονία ἀγωνιζόμενα φιλότιμα τῆς Πατρίδος τέκνα, πρὸς τοῦτο δὲ παρακαλοῦνται πάντες ὅπως παρευρεθῶσι τήν αὔριον Κυριακήν 16 τρέχ. ἐν τῇ πλατεία Βαρβακείου περὶ ὥραν 4 μ.μ., ἔνθα θέλουσιν ὀμιλήσωσι διάφοροι ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ἐθνικοῦ ζητήματος καί συνταχθῇ ὑπόμνημα ὅπως ἐπιδοθῇ ὅπου δεῖ, ὑποδεικνυομένων τῶν ἀναγκαίων μέσων δι' ὧν καί μόνον θέλει ἐξυπηρετηθῇ τελεσφόρως ὁ ἐν Μακεδονία ἐθνικός ἀγών.

Ἐν Ἀθήναις 15 Μαρτίου 1908.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΡΧΕΙΑ

Άρχεϊα Ίδρύματος Μελετών Χερσονήσου τοῦ Αἴμου.
Γενικά Άρχεϊα τοῦ Κράτους.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

- Dakin D., *Μακεδονικός Άγώνας*, Ἀθήναι 1985.
- Καραβαγγέλης Γερμανός, *Ὁ Μακεδονικός Άγών* (ἀπομνημονεύματα), Θεσσαλονίκη 1959.
- Λαούρδας Β., *Τό Ἑλληνικόν Γενικόν Προξενεῖον Θεσσαλονίκης (1903-1908)*, Θεσσαλονίκη 1961.
- Λυριτζῆς Γ., *Οἱ Μακεδονικοί Πατριωτικοί Σύλλογοι τῶν Ἀθηνῶν στίς παραμονές καί κατά τήν περίοδον τοῦ Μακεδονικοῦ Άγῶνος*, Θεσσαλονίκη 1983.
- Μαζαράκης-Αἰνιάν Κ., *Ὁ Μακεδονικός Άγών* (ἀναμνήσεις), Θεσσαλονίκη 1963.
- Μακεδονικός Άγώνας* (Απομνημονεύματα Π. Ἀργυροπούλου, Α. Ζάννα, Κ. Μαζαράκη-Αἰνιάνος, Α. Σουλιώτη-Νικολαΐδη, Ν. Σπανοῦ καί Β. Σταυροπούλου), Θεσσαλονίκη, Ι.Μ.Χ.Α., 1984.
- Μακρῆς-Δικῶννος Γ., *Ὁ Μακεδονικός Άγών* (ἀπομνημονεύματα), Θεσσαλονίκη 1959.
- Μελᾶ Ν., *Παῦλος Μελᾶς*, Ἀθήνα-Γιάννινα 1992.
- Μπούσιος Μ., *Τό Πολιτικόν Πρόγραμμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Τουρκίας*, Ἀθήναι 1912.
- Νοτάρης Ἰ., *Παῦλος Μελᾶς* (βιογραφία), Θεσσαλονίκη 1955.
- Σιμόβσκι Τ., *Τά κατωκημένα μέρη τῆς Μακεδονίας τοῦ Αἰγαίου. Γεωγραφικοί, ἔθνικοί καί οἰκονομικοί χαρακτηρισμοί*, τόμ. 1ος, Σκόπια, Ίνστιτούτο Ἐθνικῆς Ἱστορίας, 1978 (Μετάφραση).
- Τσάμης Π., *Μακεδονικός Άγών*, Θεσσαλονίκη 1975.